

2011. július 3-án, vasárnap, délelőtt 9.30 órakor
megemlékezést

tartunk, melyre Önt és b. családját tisztelettel meghívjuk.

Zoltai Gusztáv,
az Emmanuel Alapítvány titkára

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGÉNEK LAPJA

Támmuzi kesergő

A zsidó naptárban az év tizedik hónapjának támmuz a neve. Ez keservekben bővelkedő történelmünk legszomorúbb évfordulóját idézi fel számunkra. A hagyományos irodalom ennek a hónapnak bizonyos napjához köti a legdrámaibb eseményeket. A Misna (Táánit 4/6) vallásunk nem kevesebb mint öt tragédiáját köti a 17. naphoz. A tanaita hagyományok szerint ezen a napon törtek össze a mózesi kőtáblák. Ezen a napon szűnt meg a korbán támid, a Szentélyben reggel-este bemutatandó áldozati szertartás. Ezen a napon dőltek le a város falai. Ezen a napon szentségtelenítették meg a Szentélyt a török elégetésével és a bálványok beállításával.

Öt történelmi tény. Öt nagy tragédia egyetlen nap köré sűrítve. Lehetséges, hogy nem az események lefolyásának precíz adatokkal alátámasztott tárgyi pontosságára törekedett a Misna szerzője. De az igazat mondja, a legenda tükrében. A csapások, megpróbáltatások láncszerűen kapcsolódnak össze, egyik a másikból következnek.

A kronológiai sorrend sem mellesleges. Minden a frigytabletták összetörésével indul. Amikor elvették, megsemmisítették, és lelkükben is összetörtek a Tíz ige parancsát, az események szinte beláthatatlan láncolatát indítják el. Feloldják, semmissé teszik az emberi együttélés évezredes szabályait.

Az áldozati szertartás, a korbán támid megszűnt. De nyomában elkezdődött az emberek feláldozása. Az oltár kegyszereit a kard és a tör váltotta fel. Feleslegessé vált a bűnbánat. Erény lett, ami tegnap még vétkeknek számított. Dicséret járt azért, amit a múltban elítéltek.

Nebukádnecár, Vespasianus, Titusz nevei tragédiánk megtestesítői.

Vad tombolásuk közepette a Szentélyt rombolták le.

Az eredeti katasztrófától, amelyek támmuz 17-ével indultak és a 11. hónap 9-én érték el tetőpontjukat, térben és időben már messzire sodort bennünket a történelem. De nem törölte el. Bőjjel és külön imákkal adózunk a Szentély emlékének.

Az első templom ostromát már 25 évszázaddal ezelőtt elkezdték, de vallásunk előírásai szerint mindmáig nem szabad elfelejtenünk róla.

Mennyivel kevésbé szabad elfeledkezni arról a pusztításról, családi szentélyek lerombolásáról, ami 67 évvel ezelőtt történt? Kevesen vannak már, akik átéltek ezt, ezért kell emlékeztetnünk rá a jövő nemzedékeket is.

Az emlékezés önmagában még nem erény, pusztán kötelesség. Akkor állítunk méltó emléket az áldozatoknak, és akkor becsüljük igazán vértanúságukat, ha az örök értékeket, a Tóra törvényeit, a humanizmus követelményeit szem előtt tartva, őrizzük a családi élet szentélyeinek nyugalomát és békéjét.

Ráv

Ünnepség a százéves debreceni zsinagógájában

Százéves lett Debrecen Kápolnás utcai (2000 óta műemléknek nyilvánított) zsinagógája. A 600 fő befogadására alkalmas, külső megjelenésében modern, szerkezetileg bizánci hatást mutató épületet 1910 őszén adták át. Napjainkban nagy ünnepek, esküvők, valamint tudományos konferenciák és más, kiemelt figyelemmel kísért rendezvények alkalmával telnek meg a padsorok.

A különleges eseményre az ország számos pontjáról és külföldről is jöttek vendégek, érdeklődők. A zsinagógai programot megelőzte Bruno Bourel fotókiállításának megnyitása a hitközség Bajcsy-Zsilinszky úti székházának dísztermében. Amíg az érkezők elfoglalták helyüket, *Fekete Dániel* és *Mike Ádám* zeneszerző páros produkciójában gyönyörködhetek. Az elhangzott számok tematikája és hangzása tökéletesen illett az ünnepi alkalomhoz.

Heller Zsolt folkeszéta megnyitójában – többek között – rávilágított Bourel különleges látásmódjára, a zsidóság mindennapjait, ünnepeit bemutató fekete-fehér érzésvilágra. A művész nem csak észreveszi a megfelelő pillanatot, de úgy rögzíti azt, hogy a szemlélődő számára elgondolkodtató és élményszerű lehessen. *Závada Péter* szerint a látvány során megérezhetjük, milyen sokszínű zsidóságunk élete és kultúrája; a formák, alakok mögött elbújva, máskor kihangsúlyozva látható például kóservágás, óvodai életkép, vagy éppen egy zsinagógai pillanat.

Heller Zsolt végül köszönetében kiemelte: ez és a korábbi kiállítások nem színesíthették volna a debreceni hitközség programjainak sorát, ha a Magyar Zsidó Múzeum igazgatója, *Peremiczky Szilvia* és kurátora, *Rusznák Rita* nem segíti és támogatja törekvéseiket.

A fotókiállítás megtekintése után az alapítók utódainak közreműködésével ünnepélyesen bevitték a törököt a zsinagógába. Ezt követte a házigazda főrabbi, *Aser Ehrenfeld* nyitóimája – ahogy egy évszázaddal ezelőtt is –, a 30. zsoltár, *Fekete László* főkantor közreműködésével.

Majd az üdvözlések perceiben köszöntötték mások mellett a rendezvény fővédnökét, *Halász Jánost*, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium államtitkárát, *Somogyi Bélát*, a város alpolgármesterét, *Szentei Tamás* kulturális osztályvezetőt, az egyházak részéről többek között *Jenei Zoltán* és *Lakatos Zoltán* református lelkészt, *Avraham Ehrenfeld* nagyváradi és *Lówy Tamás* Hegedűs Gyula utcai főrabbit, valamint hitközségi vezetőket: *Felix T. Koppelmann*t, *Décsői Nicolaet*, *Freund Jenőt*, *Goldmann Tamást* és *Lednitzky András*t.

Üdvözlötték Füzesgyarmat polgármesterét, *Bere Károlyt*, a Déri Múzeum igazgatóját, *Lakner Lajost*, Debrecen város oktatási intézményeinek megjelent képviselőit, a Magyar–Izraeli Baráti Társaság részéről *Kovács Lászlót* és *Pál Mihályt*.

Nyitóbeszédet Somogyi Béla alpolgármester mondott. Egyebek mellett szólt arról is, hogy a külföldre együtt élő közösségek csakis akkor maradhatnak fent, őrizhetik meg saját identitásukat és hathatnak termékenyen a másikra, ha tiszteletben tartják egymás szokásait és szertartásait. A kisebb-nagyobb közösségi rítusokat nem lehet egymás ellen kijátszani, pontosabban nem lehet uszítás, gyűlöletstítás, károskodás és félelemkeltés veszélye nélkül megtenni azt. Szerencsére a város és a felekezetek között jó a kapcsolat. Somogyi Béla utalt rá, hogy az emlékezés, a múltfaggatás, a múlt jelen idejévé tétele és azon keresztül az önmagunkhoz való eljutás, a végtelen diskurzus nem is olyan könnyű lelkiállapot, szellemi folyamat.

Halász János államtitkár *Bileám* mondatával kezdte köszöntőjét, majd elmondta, a városban az 1844-es hitközség-alapítást követően az évtizedek során, leszámítva a vészidőszakot s az azt megelőző éveket, békés zsidó–keresztény együttélés alakult ki. A zsidó szellemi és gazdasági elit kiemelkedő szerepet töltött be Debrecen életében, s fontos volt részvétele a képviselő-testületben is. A zsidó közösség a történelem etikai nullpontja után is sikerrel szervezte újjá hitéletét. Majd az államtitkár *Krausz Vilmos* főrabbi avatási beszédéből idézett, és áttekintést adott az épület kivitelezéséről is.

A cívisvárosban sok épület pusztult el, de szerencsére vannak olyan házak, melyek túléltek az eszte-

len ideológiákat, és nemcsak az emlékezet őrzi őket, hanem ténylegesen itt állnak teljes pompájukban, ahol „napkeltekor napnyugtáig dicsérik Isten magasztos nevét”. Mindannyiunk öröme ilyen épület a most 100 éves zsinagóga is, mely a debreceni hitélet és a kultúra egyik központja – zárta beszédét *Halász János*.

Horovitz Tamás, a hitközség elnöke sok érdekességet elmondott az elmúlt évszázadról. Köszöntő szavai után arról beszélt, hogy a zsinagóga ebben a száz évben átélte a történelem viharait: születése pillanatában virágzó, népes közösséget, számtalan boldog, örömteli pillanatot látott, majd a háború borzalmas

pedagógusok, előimádkozók tettek emlékeztetessé egy-egy ünnepet vagy más örömteli eseményt. Terjedelmi okokból itt csak neveket közlünk, de a nevek mögött pályafutás: életutak, tettek, történelem áll. Tehát az elnök megemlékezett *Krausz Vilmos*, *Weisz Pál*, *Weisz Miksa*, *Sahn Imre* és *Schlesinger Sámuel* rabbikról, *Katz Ernő* kántorról, *Ádám (Rothmann) Emil*ről, aki a Goldmark Kórus egyik alapítója is volt.

A ma élő, közismert és elismert rabbik közül többen is hosszabb-rövidebb ideig itt gyakorolták hivatásukat, mint *Lówy Tamás* (Budapest, Hegedűs Gyula utca), *Polnauer Sándor* (jelenleg Svájcban funkcionál), *Schönberger András* (Pécs), *Deutsch László* (Budapest, Amerikai úti körzet), *Markovics Zsolt* (Szeged) és a debreceni főrabbi, *Aser Ehrenfeld*.

Az elnök zárógondolata értelmében erőfeszítéseik nem voltak hiábavalók, hiszen napjainkban a DZSH az egyetlen olyan vidéki hitközség, ahol a vallási élet gyakorlásához elengedhetetlen rituális fürdő, kóser konyha működik, és folyamatosan megtartják az istentiszteleteket.

Végül a megjelentek egyperces néma felállással adóztak a közelmúltban elhunyt *Lówy Lajos* tokaji hitközségi vezető emlékének.

A beszédek elhangzása után *Márkus Luca* (több vers- és prózamondó verseny győztese) *Heller Zsolt* költeményét mondta el. Ennek egy kis részletét osztjuk meg az olvasókkal:

„Emlékszel? amikor először ültem itt megannyi gondolat kavargott bennem, te láttad, miként alakul át émben az, amiért őseim éltek, s ragaszkodtak a hagyomány minden ízéhez...”

Ezután adták át *Köves Tamás* fiatal grafikusművész ez alkalomra készített, zsinagógát ábrázoló mives alkotását egykori rabbiknak, kántoroknak, hitközségi el-

pusztítását, a kétségbeesés, a gyász és a fájdalom óráit, s az azt követő nehéz, keserves újrakezdést. Majd a templom képletes történelmkönyvét lapozgatva mesélt az 1840-es betelepülésről, a zsinagóga felavatásának körülményeiről. A zsidók létszáma a második világháborúra megközelítette a tizenkétezer főt. A holokausztot a fele sem élte túl. Háromszáz gyermeket hurcoltak el. Az alig száz utasított iskoláskorú szeptember 1-jén a Kápolnás utcai zsinagógában tartotta tanévnyitó istentiszteletét.

Korábban, egészen 1985-ig, napi két istentisztelet tartottak, de ma már csak egy helyen, a Pásti utcai bét hámidrásban tudják az imádkozáshoz szükséges tíz főt biztosítani, mondta el *Horovitz Tamás*.

Ezután szólt a kivételes rabbiégyéniségekről, a nagy elődökről is, akik tudásukkal, bölcsességükkel fáradhatatlanul mutattak utat a közösség tagjainak, erősítették a vallási életet, az identitástudatot, az összetartozás érzését. Mellettük kitűnő kántorok, ze-

nőknek, tisztségviselőknél, illetve leszármazottaiknak, azaz olyan embereknek, akik évtizedek óta sokat tesznek a Debreceni Zsidó Hitközség érdekében.

A zsinagógai esemény záróaktusaként a méltán népszerű Goldmark Kórus lépett fel, *Ádám Mária* karnagy vezetésével. A körzet elnöke, a program megkezdése előtt beszélt az együttes létrejöttéről, az alapítókról, a célról, a megvalósításról, repertoárjukról, a zene népszerűsítéséről itthon és az országhatárokon túl.

A majdnem egyórás zenei programon érezhető volt az alapos felkészülés: az elhangzott számok, melyek előadásában a kórus szóelőnekesei is lehetőséget kaptak, nagy sikert arattak. Végül az elnök köszönetét fejezte ki, és néhány szép virágcsokor is gazdára talált...

Színvonalas vendéglátás zárta a késő estebe nyúló eseményt.

Gál

Az Irgalmas Nővérektől a Dob utcáig

Rubindiplomával tüntették ki Porgesz Irént, a 100 éves tanítónőt

Rubinoklevelet adományoztak Gábor Samuné Porgesz Irénnek, az Alma utcai ortodox zsidó szeretetthon 100 éves lakójának. Nyolcvan éve múlt ugyanis, hogy Irén néni diplomát szerzett az Esztergomi Irgalmas Nővérek Érseki Népiskolájának Tanítónőképző Intézetében. A díszoklevelet az intézmény jogutódja, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kara állította ki, és Honti Krisztina, a XII. kerületi önkormányzat kulturális ügyekért felelős alpolgármestere adta át az ünnepeltnek pedagógusnap alkalmából.

Több mint 80 éve diplomázott Gábor Samuné Porgesz Irén. Szülővárosában, Esztergomban vette át az oklevelet az Esztergomi Irgalmas Nővérek Érseki Népiskolájának Tanítónőképző Intézetében.

Hogy miképpen került a zsidó kislány a húszas években a Szent Vincéről elnevezett katolikus zárda

iskolájába? Az úgy történt, hogy a tanoda igazgatója, dr. Nádler István pápai prelátus szólt a tizenöt éves Irénkének: beiratta őt az intézetbe. A kislány inaszakadtából rohant haza, hogy elújságolja a hírt. Az apja sem tudta mire vélni a dolgot, kapta a kabátját, futott az igazgatóhoz. Nevetve jött vissza: minden a legnagyobb rendben van. Hiszen Nádler igazgató és az ő unokaöccse jól ismerték egymást, együtt jártak a bencésekhez. Sőt, együtt laktak nála. Irénke apjánál, aki szikvízgyáros és köztisztelőben álló kereskedő volt Esztergomban.

Diploma után Irént először Párkányba invitálták helyettesíteni. Amikor ugyanis bevonultak oda a magyarok, elkergették a szlovák tanítónőt. De később valahogy mégis visszahívták, mire Irén sírva ment a tanfelügyelőhöz – a lányával együtt végzett a tanítónőképzőben, jó barátok voltak. Kiderült,

szereződést kellett volna kötnie a párkányi hitközséggel, anélkül nem lehetett mit tenni. A hitközségtől Irén mindenesetre ígéretet kapott: jövőre biztosan őt alkalmazták. Hanem amikor erre került volna a sor, akkor azt találták ki, nekik inkább kántortanító kell.

A fiatal nő közben sem télenkedett, otthon segített a szikvízüzemben. Egyszer egy palack felrobbant a kezében, és a szanaszét repülő üvegcserepek egyike elvágta a lábát. Ágynak esett. Hintóval jöttek érte Párkányból, csak menjen oda mégis tanítani. Irén azonban büszkén válaszolta az ágyból: hát nem látják, hogy képtelen lábra állni, hogy bal-esete volt?

A soá idején az esztergomi zsidóságot elhurcolták. Irén Auschwitzból jött haza. Pesten, a Dob utca 35. szám alatti zsidó iskolában helyezkedett el. Kollégáival az idejük nagy részét arra áldozták, hogy ennivalót szerezzenek az éhezők gyerekeknek. Irén néni élesen emlékszik az egyik kislányra: második osztályos volt, de nem beszélt, egy árva szót sem lehetett kihúzni belőle. „Az a gyerek nem fog megszólalni, maga hiába próbálkozik – mondta az igazgató. – Ott volt Budán, a Városmajor utcai kórházban, amikor a nyilasok mindenkit lemészároltak. Csak azért maradt életben, mert a nagyanyja ráfeküdt, hogy a testével védje. A kislány később a tetem alól mászott ki.” Irén néni ma is maga előtt látja a gyermek tágra nyílt szemét, összeszorított száját.

Két éve tanított a Dob utcában, amikor értesítést kapott Budáról, hogy áthelyezik. Így került a Villányi út 27. szám alatti iskolába. A gimnázium az épület felső, az általános az alsó részében kapott otthont. Naponta három emeletet kellett felmászni, eleinte még fűtés sem volt. Irén mégis szeretett ott, annyira, hogy igazgatóhelyettesessé lépett elő. „Érdekes – töpreng annyi év után –, úgy kerültem a tanítói pályára, mint aki erre született. Imádtam. Valami lehetett bennem, mert ahogy beléptem egy osztályba, rögtön csend és fegyelem lett. A gyerekek maguktól szót fogadtak.”

Talán a híres rabbi elődök vére szólalt meg Irénben. Hiszen dédapjának saját jesivája volt, húsz tanítvánnyal. A férje családja is pedagógusfamilia: Irén életének társa, Gábor Samu a háború előtt Kiskunhalason, majd a debreceni zsidó általános iskola igazgatójaként, utána Pest megye tanfelügyelőjeként dolgozott. Az ő bátyja is tanított.

Bármennyire szerette a hivatását Irén, a hosszú igazgatóhelyetteskedésbe belefáradt. Tizenhárom év után átkérte magát a lakása közelében lévő új iskolába, a Baranyai útra. Innen vonult nyugdíjba. De mint vérbeli pedagógus, otthon folytatta: magántanítványokat fogadott. Gyakran annyira belemerült a gyerekekkel való foglalkozásba, hogy arra eszmélt: valami bűz jön a konyhából. A serpenyőben tűzre tett zsír volt, amiről megfeledkezett.

Irén nénihez régi kollégái, diákjai nyugdíjas korában is mindig eljöttek pedagógusnapon, meggratulálták. Egyik legkedvesebb tanítványa ma egyben a legjobb barátja. Már ő is jócskán benne van a korban – de amikor csak tudja, meglátogatja Irén néni a szeretetotthonban.

Rados Virág

Körzeti kitekintő

Szeretkórház

Deutsch László főrabbi vezetésével már majdnem egy éve fejlődik tovább körzetünk, és tartjuk meg ünnepeinket, illetve előző kedden azok ismertetését, kisebb rendezvénnyel egybekötve, a Scheiber Sándor Gimnázium és Általános Iskola diákjainak kedves közreműködésével. Ezúton is köszönjük a segítségüket.

Sávuot napján, a tóraadás ünnepén behozzuk zsinagógainkba a természetet, mert a kinyilatkoztatás is ott történt, ezért virágokkal, koszorúkkal díszítjük templomainkat. Ezzel nem csupán a tóraadás gesztusát imitáljuk. Kifejezzük a Tíz íge e napi felolvasásával és a virágdíszrel is, hogy megőriztük és megőrizzük a jövőben is a folytatatlanságot őseink hitte és tapasztalata, valamint a magunk és utódaink élete között.

Meg kell emlékeznünk arról is, hogy az elmúlt napokban ünnepeltük körzetünk több tagjának (Karli Lajos, Salamon Attila, Kanitz István, Fruchter Sándor) születésnapját, amikor is nagyon jó egészséget kívántunk nekik, amit a rabbi áldása erősített meg.

Szinai

Nagyfuvaros

A Nagyfuvarosba kedden délelőtt kezdtek érkezni a díszítés kivitelezését elvállaló hölgyek. Sávuota hatalmas csokrok, vég nélküli girlandkígyók álltak rendelkezésre. Mindezek kiegészítésére Bognár Zsuzsa nagyobb mennyiségű virágot hozott. Szalai L. Dávid elhelyezte a füzéretet, és a lányokkal együtt szépen feldíszítették a templomot.

Az ünnep első napján Glitzenstein Smuel rabbi és felesége, Sosana a hagyományoknak megfelelően tejes ételekből készült kiduson látták vendégül kiléni tagjait. A szép számban jelen lévő hívek előtt a rabbi és Lefter Lévi adott tanítást. Köszönjük vallási vezetőnknek és a rebbecenek, hogy eme bőséges ebéddel tették emlékeztetés az idej esztendő tóraadási ünnepét!

Az istentiszteletet és a mázkir sok résztvevő mellett, Glitzenstein Smuel rabbi vezetésével zajlottak. Köszönettel tartozunk mindazoknak – Szalai L. Dávidnak, Balázs Györgyinek, Bognár Zsuzsának, Nagy Tímeának –, akik munkájukkal hozzájárultak templomunk virágdíszbe öltöztetéséhez.

(fuvarpress)

Szeged

Városunkban is gyülekeztek a hölgyek és asszonyok kedden délelőtt a Nagy Zsinagóga előterében, hogy a

hitközség alkalmazottaival együtt virágba öltöztessék a templomot és a dísztermet. A kis csapat Ábrahám Vera vezetésével egész nap szorgoskodott, hogy sávuotot méltó módon tudjuk fogadni. A beköszöntő estét követően rabbink és a rebbecen látták vendégül a megjelenteket abból az alkalomból, hogy tíz évvel ezelőtt kötöttek házasságot. Istentiszteleteink a hagyományoknak megfelelően zajlottak le, és a nyári nap melege lehetővé teszi, hogy péntekenként este fél 7-kor a Nagy Zsinagógában imádkozhassunk.

Erev sávuot délelőttjén több százan jelentek meg a zsidótemetőben, hogy végső útjára kísérjék Mátrai (Mandler) Lászlót, a holokauszt utáni generáció tagját, egyik legaktívabb hittestvérünket. Laci bácsi 1946. április 30-án, Szegeden született, kisgyermekkorától a zene volt az élete, dobon és hegedűn játszott a MOM Trióban, amelynek vezetője Molnár Gyula, a Molnár Dixieland Band megalapítója. A barátok és a zenésztársak nevében a zongorista Onczay Zsolt vett végső búcsút az elhunytól.

Mátrai László hitközségünk elöljárója volt 1996-tól. Az elmúlt években szinte minden istentiszteleten részt vett. Markovics Zsolt nem csak rabbiként búcsúzott tőle, hisz a közösség szeretetén túlmenően a zene és a barátság is összekötötte őket. Tavaly chanukkakor a gyertyagyújtást és a vacsorát követően még Laci bácsiék játszottak, kiegészülve rabbinkkal, hogy a tradicionális zsidó zenével egy kis hangulatot teremtsenek.

Talán kevesen tudják, de beteg feleségét négy éven keresztül önfeláldozóan, minden keservet felvállalva ápolta otthonukban, a végsőkig kitartva mellette.

Búcsúznak tőle gyermekei, Szilvi és Robi, veje, Norbert, unokái, Marcell és Bodza, testvére, György, unokaöccsei, Gábor, Dávid és János, új társa, Sziszi, a szegedi hitközség minden egyes tagja, valamint távolabbi rokonai, barátai, zenésztársai. Emléke legyen áldott!

Versenygyőztes szegedi orgonaművészek – Nánai Mária, Kuzma Levente és Magda Dávid – adtak hangversenyt N. Bruhns, J. S. Bach, D. Buxtehude, M. Dupré, Magda D., O. Messiaen alkotásaiból. A műveket Csanádi László DLA, a díjazottak tanára, templomunk orgonistája ismertette. Az Új Zsinagógát megtöltötték közösségünk tagjai, a fiatal tehetségek hozzátartozói, a város érdeklődő közönsége.

M.Zs., L.A.

Ballagi Móra emlékeztek Pápán

Ballagi életműve a magyar egyetemes kultúra értékes része, talán nincs még egy olyan neves magyar tudós, aki tizenhat nyelven beszélt, ezek között olyan nyelveken is, mint az óhéber, latin, ógörög és szanszkrit – emelte ki Sebestyén Ilona a Nap Kiadó vezetője előadásában Pápán, a Pedagógus Művelődési Ház valamint a Pápa és Környéke Zsidó Kulturális Hagyományörző Egyesület által Ballagi elhunytának 120. évfordulója emlékére szervezett esten, mely egyben a reprintként, a Nap Kiadó gondozásában az 1873-ban megjelent 83 ezer címszavas A Magyar Nyelv Teljes Szótára bemutatása is volt. Mint azt a Pedagógus Művelődési Ház intézményvezetője, Kerecsényi Zoltán köszöntőjében elmondta, az alkalomból is emlékezzünk ezzel az előadással, hogy február 21-én volt a Nemzetközi Anyanyelvi Nap. Utalt Herder 1791-es jóslatára, mely szerint „A mások közé ékelt kis számú magyaroknak századok múltán talán majd a nyelvét sem lehet fölfedezni.” Szerinte ez a jóslat megbukott, igaz a magyar nyelvet nem fenyegeti pusztulás, de az íróknak, politikusoknak, az értelmiségieknek mindent el kell követniük, hogy az anyanyelv támogatást és ösztönzést kapjon.

Ballagi Mór tartalmas életútját Politzer Sándor egyesületi elnök ismertette bevezetőjében. Ballagi Mór, a pápai kötődésű tudós gyermekként megismerkedve a héber nyelvvel, valamint a Talmuddal, 1831-től a pápai Bét Hámidrasban tanult, tanítónak készült.

1836–1837-ben a Pápai Református Főiskolán filozófiát hallgatott. Egészen fiatalon vált a zsidók egyenjogúsításának élharcosává. Jó tollú újságíróként 1840-ben Eötvös József báró biztatására megírta a „Zsidókról” című röpiratát, mellyel az országgyűlésben is elismerést keltett. 1840–1841-ben kiadta a „Mózes öt könyvét”, kötetenként jelent meg, magyar–héber nyelven. A fordítást kiegészítette a Talmudból vett magyarázatokkal.

A nyelvészeti mellett a budapesti Református Teológiai Akadémia hittan- és szentírás magyarázattanszékének tanáraként és emellett politikusként is működött, országgyűlési képviselővé is megválasztották. Zsidóként ő volt az első, aki a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja lett.

A rendezvényen a tartalmas életmű ismertetésén túl Sebestyén Ilona kiadó asszony bevezette a jelenlévőket a Ballagi-féle nagyszótár titkaiba, mint említette, a szótár remekül bemutatja, hogy milyen volt nyelvünk a 19. század második harmadának végén, s nemcsak a maga korában számított igen jó gyakorlati kézikönyvnek, hanem napjainkban is sok tanulsággal szolgál, legfőképpen azért, hogy megfontolt értelmezései nyomán az azóta eltelt majdnem 150 esztendő szókincsbeli változásai, módosulásai is tudatosulnak bennünk.

– tudósítónktól –

Hernádi Miklós: Zsidó írók és művészek a magyar progresszióban

Ez a kiadvány a szociológiai esszé műfajában összegzi a zsidó írók és művészek részvételét 1860–1945 között a magyar progresszióban. A fizikai és szellemi gettóból kilépő zsidóság aktív részt vállalt a haladó magyar művészeti mozgalmakban. Ez önmagában érthető, ugyanis az emancipálódó zsidóság részt kért és részt vállalt a magyar nemzeti művelődés folyamatában.

A befogadás mértéke az adott korban eltérő volt. Voltak, akik ezt gazdagságnak, voltak, akik veszedelemnek fogták fel. Filozofemita és antiszemita érzelmek csaptak össze a tény értékelésében. Nyilván másként értékelte ezt a jelenséget Eötvös Károly és másként Istóczy Győző. Az csak természetes volt, hogy a zsidó írók és művészek a magyar progresszióhoz kapcsolódtak. Ebben a közegben vélték emberségük elismerését.

A velük szemben álló tábor idegenségüket hangsúlyozta. Idegennek tartották nyelvi kifejezésüket, később ezt áttranszfórmálva kiterjesztették etnikumukra és lelki habitusukra is. Ez az érzelmi ellenszenv nyílt vagy burkolt formában tovább élt Trianon után, a két világháború között is.

Zsidó írók és művészek egyaránt megtalálhatóak voltak a HÉT-ben és a XX. század elejének szellemi fellegvárában, az induló NYUGAT-ban. Ez utóbbi Ady nevének fémjelzésével egyaránt harcot hirdetett a szellemi és társadalmi konzervatív hagyományok ellen. Őket az ellentábor magyartalannak idegenszerűnek, dekadensnek és destruktívnek minősítette.

A zsidó írók dilemmája a következő volt: hogyan lehetne úgy állni a magyar progresszió mögé, hogy ne érje őket sem az idegenszerűség, sem az őszintétlenség vádjai. Balázs Béla így érzékelteti kitérésének haszontalanságát: „A zsidók megharagudtak, a keresztények szemében csak zsidó maradtam.”

A magyar progresszió táborában túlréprezentáltak voltak a zsidó írók és művészek. A HÉT, a NYUGAT, a HUSZADIK SZÁZAD, a TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁRSASÁG, a GALILEI-KÖR, a THÁLIA TÁRSASÁG, különböző szabadkőműves páholyok szervezői és tagsága körében többséget alkottak, nem csupán lelki habitusból, faji jellegzetességéből, hanem annak józan felismeréséből, hogy a zsidóság egyenlősége csak az emberi egyenlőség talaján valósítható meg.

Ezért voltak a zsidó írók és művészek ott a polgári demokratikus átalakulás és az emberi egyenlőségre törekvés órhelyein a NÉPSZAVÁ-tól a SZÉP SZÓ-ig, a SZOCIALIZMUS folyóirattól a NYOLCAK csoportjáig és a Nagybányai festőiskoláig. Ezek az írók és művészek a progresszív magyar kultúra reprezentánsai és katalizátorai voltak. Hol zsidó identitással, hol nemzeti jelleggel, hol útkereső önmarcangolással, de minden esetre a jobbítás nemis szándékával. Résztvételük a magyar progresszióban a magyar kultúra egészét gazdagította.

(NORAN LIBRO KIADÓ, 2010, 214 oldal)

László József

Rabbivizsga

Asztalos Károly az ORZSE dísztermében sikeres rabbivizsgát tett a bizottság: Domán István elnök, Deutsch Róbert, Schönberger András, Markovics Zsolt, Eliezer Slomovits, Darvas István, Róna Tamás és Schöner Alfréd rabbik, valamint Staller Tamás, Lichtmann Tamás és Harasztai György egyetemi tanárok előtt.

A jelölt, aki először bibliatudományokból, talmudból,

szertartásból, vallásbölcseletről, zsidó történelemből, zsidó irodalomból, gyakorlati lelkészetből szerzett ismereteiről számolt be, végül nyilvános védés keretében sikeresen válaszolt Oláh János docens és Domán István főrabbi opponensi kérdéseire.

Asztalos Károly disszertációjának „Az Egyenlőség című periodika vizsgálata, vizsgált időszak: 1882. november 5-től 1914. november 8-ig” címet adta.

Rabbiavatást várhatóan szeptember elején tartanak az ORZSE zsinagógájában.

GIORA SHARON FŐKÁNTOR

Ahány (egy)ház, annyi szokás

A betérés

GIJUR. Ez a héber szó jelenti a zsidó vallásra való áttérést. Ennek a halachikus végrehajtása a betérés a zsidó valláshoz tartozóvá teszi. A közösségek a zsidó hitre áttérőket a született zsidókkal egyenlő státust biztosítanak a vallási életben. A héber a betérőt GER CEDEK-nek nevezi. Az angol nyelv a JEW BY CHOICE kifejezést használja arra, aki maga választja a zsidó vallást. Ezt a jelzőt azonban csak a betérési folyamat ideje alatt alkalmazzuk. Helytelen tehát, amikor a betérés után megkülönböztető meghatározással, jelzővel illetik a zsidó vallást önként felvevő egyént.

A követelményeknek megfelelő és a rabbinikus ítélőszék (bét din) előtt sikeresen vizsgát tevő férfit vagy nőt felekezeti zsidónak született tagjaival egyenrangúnak tekintjük, ennek minden velejárójával, kötelezettségével és privilégiumával. A betérő személy a vallásgyakorlásban és a zsidó közéletben egyenrangú tagként vehet részt, vállalhat feladatot.

Rabbi Mose Majmonidesz (*Rambam*) szerint a betérőt kiemelt tisztelet illeti meg, mivel az illető önként vállalta azt, amiben a született zsidó a születésénél fogva részesült, és azért semmiféle különösebb erőfeszítésre nem volt szüksége.

Rútot, a moabita nőt tartják az első „betérőnek”, aki júdeai férfihez ment feleségül, majd megözvegyült, de anyósát, Naomit követve Júdeába költözött, és ezekkel a szavakkal vállalt közösséget a zsidósággal: *a te Istened az én Istenem, a te néped az én népem.* Ez a szóbeli fogadalom és vele Rút mélyes elkötelezettsége elegendő volt, hogy az asszonyt a zsidósághoz tartozónak fogadják el.

Mózes feleségéről, Cippóráról is tudott tény, hogy a midjanita Jetro leánya volt, a zsidósághoz férjén keresztül tartozott. Ha visszalapozunk a Bibliában ösapánk, ósanyánk korához, ott láthatjuk, hogy más törzsek-ből való nők kerültek a héberek közé, házasság útján.

Mai vallási életünkben a betéréshez több kell, mint Rút szóbeli fogadalom-tétele, habár a fogadalom mindenképpen lényege a vallás felvételének. A halacha előírja, hogy a betérési szándékkal a rabbinikus ítélőtanácshoz forduló jelölt háromszor el kell utasítani, megkísérteni eltéríteni a szándékától. Negyedszerre is csak abban az esetben szabad elfogadni, ha a bét din

tagjait meggyőzte szándéka őszinteségéről, komolyságáról. Mindenekelőtt arról, hogy a betérési szándékot nem érdek, fenyegetés, kényszer vagy más hasonló tényező motiválta. Nem megfelelő indok a betéréshez az, hogy egy keresztény nő zsidó férfihoz kíván feleségül menni (vagy fordítva, egy keresztény férfi zsidó nőt kíván feleségül venni). Ez a tényező fennállhat, de nem szolgálhat a vallás felvételéhez indokként. A betérőnek mindenképpen saját akaratából, önálló elhatározásából, rábeszélés vagy kényszer nélkül kell elhatározni és végigjárni a betérési folyamatot, annak minden állomásával, elvárásával, követelményével.

Árnyalati különbségek persze fennállnak az egyes vallási irányzatok között. Az ortodox rabbinikus bíróságok és ezen belül az izraeli főrabbinátus általában csak ortodox rabbi által lefolytatott és igazolt betérést fogad el halachikus szempontból megfelelőnek.

Tehát a háromszori elutasítás után ismételtlen visszatérő jelölt, aki mindennek ellenére is elhatározta, hogy fel kívánja venni a zsidó hitet, komoly, gyakran hosszadalmas tanulásba kezd. A zsidó vallás teljes ismeretét, a zsidóság történelmét, a rituális élet minden összetevőjét meg kell ismernie, és ezeket a betérési időszak alatt gyakorolnia is kell. Benne foglaltatik ebben az imádkozás, a templomlátogatás, a kóserság szabályainak ismerete és gyakorlása, a vallási ünnepek jelentőségének tisztelben tartása.

Az illetékes rabbinikus törvényszék határozza meg a tanulás, felkészülés időtartamát, feltételeit, majd a letenni való vizsga szigorúságát, jellegét.

A betérni kívánó nők esetében különös figyelem fordul a rituális háztartás szabályainak ismeretére, valamint a nőnek a házasságon, a családi életben belüli pozíciójára, kötelezettségeire. Beletartozik ebbe a háztartásvezetés és a gyerekeknevelés zsidó vallási törvényeknek megfelelő gyakorlása. Mindezt felügyelet mellett tanulja meg, úgy elméleti, mint gyakorlati szinten. Szintén fontos, hogy megtanulja a nő tisztulási folyamata idején a férje számára megengedett vagy tiltott státusát.

Általában egy-egy rebbeben foglalkozik a női betérők személyes felkészítésének bizonyos fázisaival.

A férfi betérő esetében a vallási felkészülésre, a zsidó erkölcs és törvénykezés ismeretére és a zsidó élet

minden területére kiterjedő jártosságra terelődik a figyelem. A betérő életvitelére, tanulására a vallási életben jártas férfiak ügyelnek. Külön figyelmet érdemel a férfi betérők esetében a brit mila aktusának utólagos elvégzése. Nem ritka, hogy erre felnőttkorban kerül sor, amikor ez nem az újszülött körülmetélésének módján történik, hanem operáció, orvosi beavatkozás formájában.

Az amerikai zsidó közösségekben, az ortodoxtól a reformig, a betérés folyamata talán az, aminek a lefolytatásában a legkevesebb különbséget tapasztaljuk. Minden irányzat rendkívül komolyan áll a kérdéshez. A betérni szándékozó szóban és írásban kifejti óhaját, hogy a zsidó vallást felvehesse. Fogadalmat tesz, hogy minden más vallási hovatartozását feladja, és a zsidó hittel, a zsidó néppel vállal közösséget. Elfogadja és magáévá teszi a zsidó vallás és életvitel minden velejáróját. Kötelezi magát a micvák teljesítésére, valamint gyermekeinek a zsidó hitben való nevelésére. A bét din előtt sikeresen letett vizsgát követően a betérő a mikvébe (rituális fürdőbe) megy, ahol a megfelelő imák és áldásmondatok recitálása után háromszor alámerül, hogy testileg is megtisztulva kezdhesse meg életútját választott vallása törvényei szerint. A mikve vízében való megmártózásra a héber nyelv a T'VILA elnevezést használja.

A mikve medencéjében való alámerülés előtt a jelölt előbb megfürdik, körmeit levágja, teljes fizikai tisztasággal lép a medencébe. Az alámerüléskor a víznek az egész testet el kell borítani, és a lábakat fel kell húzni, hogy a mikve vize teljesen körbeölelhessen a testet. A rituális fürdő medencéjét természetes esővíz tölti meg, és ez semmilyen más anyagot nem tartalmazhat. A halacha pontosan előírja és a Sulchán Áruch részletesen kifejti, hogy ha akár bor, akár más anyag a medence vizébe kerül, milyen mennyiségig megengedhető a mikvének a víz cserélése nélküli használata. A legtöbb idegen anyag jelenléte az egy a hatvanhoz arányban elfogadható. Vonatkozik ez úgy a személyes alámerülésre, mint az esetleg edények kaserolására szolgáló medencék használatára.

A rituális fürdő használata nem korlátozódik a betérésre. Hagyományos ortodox körökben a nő a havi megtisztulás után köteles megmerítkezni. Esküvő előtt a menyasszonynak is a rituális fürdőbe kell mennie, sokan pedig minden héten, a sábbát beálta előtt, használják a mikvét.

A férfiakat gyakran az őket vizsgáztató bét din tagjai kísérik el. Női betérés esetében az alámerülés aktusát egy női kísérő figyelni és igazolja a bét din felé.

Az én amerikai közösségben szokás, hogy több betérő személy ugyanazon a napon tesz eleget a rituális kötelezettségeknek. A megmerítkezést követően rövid szertartást végzünk a templomban, melyre a betérők meghívhatják családtagjaikat, közeli barátjaikat. A tóra tanításának, a zsidóság elvárásainak a követésére tesznek formális fogadalmat, majd a megfelelő áldásmondatokkal köszöntjük a közösség új tagjait.

Gyakori, hogy apró gyermeket, csecsemőt kell a megmerítkezésnek alávetni. A kicsiny gyermeket a szülő viszi a medencébe és segíti az alámerülést elvégzésében.

A betérés folyamata és gyakorlati, szertartásos megoldása szinte minden zsidó irányzat esetében egyforma, és minden tekintetben a halachikus előírások szerint történik. Nekünk, zsidó születésűeknek, kötelességünk különös figyelemmel és befogadóképességgel fordulni a betérő felé. A három elutasítás után a betérési szándékát továbbra is fenntartó és annak minden feltételét önként vállaló egyént megérdemli, hogy Rambam véleményének és utasításának szellemében kiemelt tisztelettel, megértéssel és szeretettel fogadjuk.

D.G.

A zsidó könyvnyomtatás kezdete

Héber könyveket a tizenötödik századtól már nyomtattak, főleg az olasz és az Ibériai-félszigeten, Portugáliában és Spanyolországban. 1492-ben, a spanyol kiűzetés után, a könyvnyomtatás abamaradt. Később gyorsan elterjedt az Oszmán Birodalomban, Észak-Afrikában, valamint Közép- és Kelet-Európában. A tizenhatodik század végére a zsidók és a nem zsidók egyaránt nyomtatott könyvet gyártottak szerte a világon. Történelmi szempontból az első héber könyvet 1487-ben nyomtatták, a könyv el van látva védjeggyel, amely a könyvnyomató kiváló munkáját fényjelezte. Ezek a védjegyek a középkori kézművesek tulajdonosának azonosítására szolgáltak. Ezeket az emblémákat, védjegyeket egészen a tizenkilencedik századik alkalmazták.

Betűtípusok és formátumok a zsidó könyvnyomtatásban

A könyvnyomtatás lehetővé tette héber szövegek nyomtatását. A szent könyvekben az egyik oldalon a héber Szentírás, a másikon pedig a szövegek kommentárjai voltak olvashatók. Évszázadokon keresztül a zsidók által kommentált szent szövegek és interpretációk játszottak döntő szerepet. A kommentárok soha nem tekinthetők eredeti kanonikus szövegnek.

A nyomtatás megjelenésével egy időben gyakrabban írtak kommentárokat a szent szövegek mellé. Azért, hogy különbséget tegyenek a szent szövegek (Biblia, Misna és Talmud) és a kommentárok között, különböző betűtípusokat kezdtek használni. A két leggyakrabban használt betűtípus: 1. az asszír eredetű tér betűtípus, ezt alkalmazták a szent szöveg esetében, amely középen helyezkedik el; 2. a lekerekített betűtípus, amely a spanyol kurzív héber írást alkalmazta, ezeket írták a kommentátorok. A betűtípusok alkalmazása nagyon fontos volt, hogy az olvasó meg tudja különböztetni a központi szöveget a magyarázatoktól.

A történelem során nem volt ritka, hogy a zsidók két nyelvet használtak, a hébert és a jiddist, ez a belső kétnyelvűség tükröződött a nyomtatott szövegekben is. A lekerekített betűtípust használták a héber és a jiddis szövegek esetében, míg a tóratekereszt asszír írással különböztették meg.

Soncino család

A család Itáliában élt, és megalakították a legdinamikusabban működő nyomdák a tizenötödik és tizenhatodik században. 1489 és 1534 között *Gerson Soncino* több száz nyomtatott könyvet jelentetett meg. A kiadott művek nagy része nemcsak héberül, hanem görögül, latinul és olaszul jelent meg. A politikai viszonyok miatt a Soncino család állandóan vándorolt Itáliaszerte, de végül is 1627-ben átköltöztek Görögországba, Thessalonikibe, majd később Törökországba és Egyiptomba is létrehoztak nyomdákat.

Daniel Bomberg (?–1549)

Antwerpenben született és nevelkedett, majd később Velencében telepedett le. Az egyik első olyan keresztény nyomtató volt, aki megjelentette a Mikraot Gedolot című munkát, amely igaz, hogy sok bonyodalmat okozott abban az időben, mégis ez az első kiadás szolgált szöveges modellként szinte az összes későbbi kiadásokban, egészen a modern időkig.

Gershon ben Salomon Kohen (?–1544)

Kohen csatlakozott 1514-ben a négy kézművesek együttműködéséhez Prágában, és létrehozták az első kelet- és közép-európai nyomdát. Kohen könyvborítóin megjelentek a papi áldást szimbolizáló rajzok, a papi áldás jelképei. Miután 1522-ben az együttműködés felbomlott a kézművesekkel, Kohen és testvére önállóan kezdtek el dolgozni. 1526-ban létrehozták saját nyomdájukat, és kinyomtatották az általuk készített első Haggadát. Ezek után monopolhelyzetbe kerültek Csehországban.

Paulus Fagius (1504–1549)

Fagius professzora volt a strasbourg, majd a cambridge-i egyetemnek. A bajorországi Isnyben létrehozta a héber nyomdát. Könyveinek nyomtató jele általában egy fa volt, alatta a következő szöveggel: „Minden jó fa jó gyümölcsöt ad.” Héber nyelven íródott könyvek kerültek ki az ő nyomdájából, valamint különböző nyomtatványok héberül, latinul és görögül láttak napvilágot.

Proops Sámuel (1704–1734)

Proops fiai, József, Jákob, Ábrahám voltak a legfontosabb askenázi nyomtatók Amszterdamban a tizenhetedik században. Családi vállalkozásként 1849-ig fennmaradtak, és liturgiákra és liturgiákra szakosodtak. A kohanita jelet láthatjuk a rajz közepén.

Bloch-Frankl család (1721–1764)

Ez a család uralta a németországi Sulzbachban a könyvnyomtatást a tizenkilencedik századig. *Bloch Mózes* és fiai voltak a család tagjai, akik közreműködtek a munkákban. Liturgiákra és viszonylag olcsó, népszerű művekre specializálódtak.

Sharon Asher

Majdnem 107 évet élt...

Somogyi Imréné – barátai, rokonai száján *Dusika* – teljes szellemi frissességgel túlélt a kegyetlen huszadik századot. Megkóstolta a nem mindig jóízű 21. századot. Néhány hónappal 107. születésnapja előtt elköltözött az örökkévalóságba.

Csodájára járt a világ. Keresve a titok nyitját, hosszú élte okát, kezdjük azal, hogy maga volt a hűség megtestesítője. 1921-ben költözött a patinás, de zsúfolt és nem mindig tiszta Paulay Ede utcába, lakhelyét nem változtatta. Mártírhálalt halt férje emlékéhez is hűséges maradt, akivel 13 évet élt, mint mondotta, élete legszebb éveit. Mással házasságra nem lépett. Hűséges volt hitéhez, a Vasvári Pál utcai zsinagógához, amelyet rendszeresen látogatott. Munkahelyéhez, ahol nagy megbecsülésnek örvendett. A micvákhoz, a parancsolatok pontos betartásához. Amikor már maga nem tudta a pszichai feladatokat teljesíteni, a Szeretkórházba vonult azon napokra, de a hagyományokat élete végéig megőrizte.

Rokonai szavait idézte a temetésén *Deutsch Róbert* főrabbi: minden kérsere nyitott volt füle és ajtaja. Történelmi eseményekben lehetett része, például éppen Izraelben tartózkodott, amikor az Engesztelés Napján orvul támadtak az országra. De akkor is éppen ott töltötte napjait, amikor a Scud-rakétáktól kellett tartani, és ezért egy ország gázálarcot öltött. Újságot rendszeresen olvasott, figyelemmel kísérte a mindennapokat.

A titokról *Ráv Baruch Oberlander*, az elhunyt kedvenc templomának rab-bija a sírnál a Talmudból idézett: bölcsek felvetették, hogy a hosszú élet messiási időkre van megírva, de megfigyelték nagyaink, hogy a tanházat és a zsinagógát naponta látogatók részeseiülnek ebben a kegyben. Tegyük hozzá, maunk is láttuk, hogy elégánsan, a helyhez illő öltözékben jelent meg minden szombat a templomban; amíg bírta, jom kippurkor nemcsak hogy böjtölt, hanem állva imádkozta végig a szent napot.

A vasárnapi temetésre Pestre érkezett Izraelből unokatestvére lánya, *Chave*. Részt vettek hozzátartozói, *Jakab Eszter*, *Jakab Ernő* és családja, mindazok, akik tisztelték és péntek délutáni távozásáról tudomást szereztek. Évről évre októberben Izraelből látogattak hozzá rokonok, barátok, hogy születésnapján köszöntsek. Ez már a múlt. *Málke*, *Rivke* lánya megpihent. Büszkéek vagyunk, hogy ismerhettük és tisztelhetjük. Emlékét megőrizzük, és osztozunk a hozzátartozók gyászában.

A rodoszi zsinagóga

Görögország legrégebbi zsinagógája, a *Kahal Shalom* Rodoszon, a szigetvilág egyik legszebb városában található. Ma már csak ez az egy van használatban, de hajdanán hat templom és imaterem működött a La Juderianak nevezett zsidónegyedben. A Kahal Shalom a Dossiadou és a Simiou utcáknál helyezkedik el, és feltehetőleg 1577-ben épült. Az épület teljes neve Kahal Kadosh Shalom (A béke szent gyülekezete). Akkor

sodik világháborúban leromboltak. Érdekes tulajdonsága a Kahal Shalom templomterének, hogy több, vallásos témájú falfestmény díszíti.

A 20. század elején sok zsidó elhagyta Rodosz szigetét, hogy más országokban, jobb gazdasági körülmények között élhessen. Még több költözött el az 1930-as években az olasz fennhatóság zsidóellenes törvényei miatt.

1944-ben németek szállták meg a

használják imádkozásra, amikor látogatók vagy korábbi helyiek és családjaik felkeresik a szigetet péntek este, nagyünnepnek vagy különleges események alkalmával, például európai és amerikai zsidók itt tartják esküvőjüket.

Rodosz zsidó közösségének története az ősi időkre nyúlik vissza. Az elmúlt ötszáz évben a gyülekezetet leginkább azok a zsidók alakították, akik elhagyták Spanyolországot (héber nevén Szeferádót). Sok szefárd zsidó utazta át a Földközi-tengert, hogy Rodoszra menjen, vagy olyan más városokba, mint Szaloniki, Izszambul vagy Izmir. Az inkvizíció elől menekülő nagyszámú spanyol zsidó miatt Rodosz közössége a latinót (más néven judeo-spanyolt) beszélt, amely emlékeztet a mai modern spanyolra. Az 1930-as évekbeli fénykorában körülbelül 4000 fős volt a gyülekezet.

A Kahal Shalom zsinagóga belseje a szefárd hagyományokat követi, ugyanis a tóraolvasó emelvény a templom közepén helyezkedik el, a délkeletre eső Jeruzsálem felé tájolt. A padlót elegáns fekete-fehér mozaik díszíti, amely Rodosz egész óvárosára jellemző.

Az 1930-as években erkélyt építettek a nők részére. Korábban ugyanis a zsinagóga déli falánál lévő szobában foglaltak helyet a hölgyek. A nők imaterméből (ladino nyelven: *la azara*) rácsokkal díszített ablakon keresztül lehetett benézni a templomba.

Az udvaron, a zsinagóga keleti felénél lévő emléktáblán, ahol korábban egy szökőkút állt, 5338 (1577) kiszlív hónapja olvasható. Minden valóságosság szerint a szökőkutat ugyanakkor építhették, mint a zsinagógát. Az épület nyugati felénél vallási iskola (*jesiva*) állt, melyet a má-

szigetet, július 23-án a közösség 1673 tagját tartóztatták le és deportálták Auschwitzba. Túlnyomó részüket megölték, körülbelül 150 túlélőt leszállítva. A Kahal Shalom zsinagóga nyugati bejáratánál a holokauszt áldozatainak családneveit megőrkítő emléktábla áll. Az óvárosban, a zsinagóghoz közeli téren található a mártírok fekete gránitoszlopa.

A zsidótemető az óvárostól néhány kilométerre helyezkedik el, a Kalitheas felé vezető úton. Több száz éves sírok láthatók itt. Napjainkban már csak néhány zsidó lakja Rodoszt.

Ezeket az információkat a zsinagóga múzeumában és az ott található kiadványokban találtuk meg.

Elevenítsük fel a korszakot, amelyben a rodoszi zsinagóga felépült.

A spanyol zsidóüldözés és inkvizíció idején a menekültek első csoportja Törökországba érkezett, új hazájukban hamar otthonra találtak. Politikai és gazdasági téren nagy gyakorlatuk, műveltségük, nyelvtudásuk révén az országban hamar vezető szerephez jutottak. Így a 15. században új hazájukat, Törökországot az európai nagyhatalmak sorába emelték. Bajazid szultán – egy régi krónika szerint – így kiáltott fel: „Ez volna a bölcs spanyol király, aki elűzte a saját országának polgárait, hogy engem, a régi ellenségét, gazdagítsam?” Itt érdemes megállni egy pillanatra. Vajon ez a mondat azóta hányszor hangozhatott el, amikor a zsidókat választott hazájukból többször is elűldözték rövid távú előnyökért, és így ők más országok felvirágoztatásában vettek részt?

A zsinagóga kialakítása hasonló a régi Izraelben, vagyis Palesztinában található tanházakéhoz. Eszembe ju-

tott, hogy egy ilyen tanházat alapíthatott idős korában *Mose ben Nahman*, vagyis *Ramban* a 13. században Akkón. Halála után Haifán temették el. Híres tóramagyarázatát Palesztinában fejezte be. *Scheiber Sándor* fordításában jelent meg fia-hoz írt levele, melynek intelmei ma is egy életre tanítást adhatnak számunkra. Tartalmában hasonlít *Kölcssey Parainesis* című művéhez.

A 12. század közepén egy *Tudelai Benjamin* nevű spanyol zsidó utazó bejárta ezt a világot. Tapasztalatait, élményeit útleírásaiban rögzítette. Leírja az ottani zsidó életet, és ismerteti a keleti kereskedelem viszonyait. Megbízhatóság szempontjából különbséget kell tenni az általa személyesen tapasztaltak és a csak mások által elbeszélte dolgok bemutatása között. Érdekes, hogy abban az időben körülbelül 1000 zsidó és 1500 samaritánus családot talált Palesztinában, ebből Jeruzsálemben mindössze négy zsidó család élt, és azok is szegények voltak.

Palesztinában (Erecben), Cfáton élt a legnagyobb zsidó közösség, tagjai vallásosak és kabbalisták voltak. Ezek közé tartozott *Joszéf Káro* (1488–1575), a *Sulchán Áru* szerzője és *Jichák Luria* (1534–1572), a gyakorlati kabbala megalapítója.

Joszéf Káro levelezett *Rabbi Mose Iszerlesszel*, a krakkói közösség híres rabbijával, aki az ottani bét din vezetőjeként a kor egyik legjelentősebb rabbinikus tekintélyének számított.

A rodoszi zsinagóga építésének idejében élt *Joszéf Nászi*, aki a spanyol üldözések elől telepedett le a török birodalom területén, és *II. Szulejmán* tanácsadója lett, munkásságáért hercegi címmel ruházták fel. Politikusként ő szervezte az akciót és vásárolta meg a Második Szentély lerombolása utáni első zsidó földterületeket a Kineret-tó környékén, ezért a mai értelemben vett cionizmus előfutárának is tekinthetjük.

Joszéf Káro és *Jichák Luria* meg-

voltak róla győződve, hogy a zsidó emberek szenvedéseit a vallás útján lehet enyhíteni. *Joszéf Nászi* ezzel elmentében a gyakorlati utat választotta.

Ebben az időben a humanizmus és a reneszánsz mozgalma erősítette a zsidóság megbecsülését. A keresztény tudósok az ókor értékei, a latin és a görög mellett elfogadták és megtanulták a héber nyelvet és irodalmat is. A héber kultúra iránt olyan nagy volt az érdeklődés, hogy *Daniel Bomberg* keresztény nyomdász a pápa engedélyével kinyomtatta 1517-ben Velencében a teljes héber bibliát. Ma is ezt a lenyomatot használjuk.

A fentiekből is látni lehet, hogy a középkorban a zsidó kereskedőket nem nézték le, a bankárokat nem tartották uszorásnak. Így népiünk tagjai nem voltak a társadalom kizsájtottjai, munkájukat értékelték. Ki a tudásával, ki a gazdasági és pénzügyi hozzáértésével járult hozzá a zsidóság fejlődéséhez, függetlenül attól, hogy Európában hol élt.

Felhasznált irodalom:

Scheiber Sándor: *A feliratoktól a felvilágosodásig*

Dr. Hahn István: *A zsidó nép története*

Munkácsi Ernő: *Könyvek és kövek*
Bacher Vilmos – Bánóczi József: *Magyar Zsidó Szemle, 1887*

Újvári Péter: *Magyar zsidó lexikon*

Rabbi Slomo Ganzfried: *A Sulchán Áru* kivonata

Szabolcsi Miksa: *Hitvita*

Goldziher Ignác: *A zsidóság fejlődése*

Kiss Arnold: *Gabirol élete és költészete*

Gábor Ignác: *Manoello élete és költészete*

Munkácsi Ernő: *Livornói régiségek*

Villányi András

ZSIDÓ VILÁGHÍRADÓ

Egyesült Államok

Barack Obama, az USA elnöke a közelmúltban tett varsói látogatása során megkoszorúzta a gettólázas hőseinek emlékművét. A zsidó közösség vezetői mellett a lengyel kormány képviselői is részt vettek az ünnepségen. Az amerikai származású *Michael Schudrich* főrabbi köszöntötte az elnököt, aki elbeszélgetett több holokauszt túlélővel is. Az SS emberei 1943. április 19-én kezdték meg a gettó felszámolását, ahol a korábbi 450 000 üldözöttből már csak 60 000-en maradtak. A foglyok többsége a betegségek és az éhínség következtében elpusztult, vagy a végső megoldást jelentő deportálás lett a sorsuk. A három hétig tartó el-

keseredett küzdelem az első városi lázadás volt a náci által megszállt Európában. Sok zsidó harcosnak a csatornákon keresztül sikerült elmenekülnie, közülük számosan részt vettek az 1944. augusztus elsején kirobbant varsói felkelésben.

Anglia

A német kormány döntését követően a brit kabinet is elhatározta, hogy 2,1 millió fonttal hozzájárul az auschwitz-birkenau koncentrációs tábor állagának megőrzéséhez. *William Hague* külügyminiszter szerint a láger égető emléke a gyűlölet és az intolerancia tragikus következményeinek, amiről sohasem szabad elfelejtenünk. *Lord Greville Janner of Braunstone*, a Holokausztoktatási Alapítvány elnöke kijelentette, hogy évente mintegy három ezer brit diák keresi fel az egykori koncentrációs tábor. Braunstone szerint az angol fiatalok a jövőben is személyesen győződhetnek meg arról, hogy mi történik, amikor a fajgyűlölet és az előítéletek korlátlan, szabad utat kapnak.

Izrael

Orna Barbivay az első hölgy, aki tábornoki rangot kapott az izraeli hadseregben. Az új vezérőrnagy a Személyzeti Igazgatóság vezetője lesz a jövőben. A 49 éves, háromgyerekes asszony 1981 óta szolgál a fegyveres erőknél, és különböző felelős tisztségeket töltött be korábban. *Benny Gantz*, a hadsereg

főparancsnoka és *Ehud Barak* védelmi miniszter jelentette be a kinevezést, amely része az izraeli katonai vezetés most folyó átszervezésének. *Tzipi Livni*, az ellenzéki Kadima párt vezetője szerint „a döntés korrekt üzenetet jelent a társadalomnak, mind a férfiak, mind a nők számára”. Az izraeli hadsereg állományának mintegy 35 százaléka nőkből áll.

Azerbajdzsán

Azerbajdzsán lakosságának túlnyomó többsége síita mohamedán, a kormányzat mégis támogatta két új zsinagóga építését Bakuban. A mintegy 20-25 000 fős zsidó közösség két csoportra oszlik: a múlt században bevándorolt askenáziakra és a kaukázusi hegyi zsidókra. *Gennadij Zelmanovich*, a bakui Askenázi Hitközség vezetője szerint „az országban nincs antiszemitizmus”. Az energiában gazdag Azerbajdzsán pragmatikus kapcsolatokat ápol Izraellel, ami egyrészt az olajexporton, másrészt a fejlett haditechnika importján alapul. A kölcsönös kereskedelmi forgalom a múlt évben meghaladta az 1,8 milliárd dollárt. Geopolitikai helyzetük miatt mindkét ország biztonsága szempontjából vesztélyt jelent az atomfegyverrel kacérkodó, regionális hatalomra törő Irán. Izrael következetesen támogatja Azerbajdzsán területi integritását az Örményország által elfoglalt Hegyi-Karabah státusának a kérdésében is.

kovács

EL AL

It's not just an airline. It's Israel

Repülőjegy

Tel Avivba

44 900 Ft-tól*

Helyfoglalás:

EL AL Izraeli Légitársaság

1052 Budapest Pesti Barnabás utca 4., 9. emelet 9.

Telefon: [+36-1] 266-2970 | E-mail: sales.elal.bud@ediport.hu

www.elal.com

* az ár meghatározott feltételekkel érvényes

„Karcsi vagyok Bécsből”

Karl Pfeifer Budán

Aki a Budai Sófárban rendszeresen olvassa a Budai Micve Klub programajánlóját, még inkább, aki elmaradhatatlanul jelen van a klubeseményeken, de legalábbis időnkénti résztvevője a hétvégi rendezvényeknek, tapasztalhatja, mennyire változatos, színvonalas élmény vár az érdeklődőre. Így volt ez legutóbb is, amikor a neves ausztriai újságíró Karl Pfeifer – az antiszemitizmus elleni „ádáz” küzdő – látogatott el hozzánk.

A barátok közül megjelentek: Zrínyifalvi Gábor festőművész-művészeti író, Éva Mihály Amichay izraeli magyar újságíró, Gadó György politikus, Ruff Tibor (Hit Gyülekezete) és Árva-Kovács Attila.

Karl Pfeifer nagynénje, a legendás Hermann Juci volt a 70-es, 80-as években a rabbiszeminárium igazgatójának, Scheiber Sándor professzornak a titkárnője.

Az újságíró régi jó barátja, a magyarországi zsidóság életét, tradícióit évtizedek óta megörökítő fotóművész, Villányi András mutatta be a közönségnek. Kapcsolatuk kezdete a „szamizdat korszakra” datálódik, amikor a rendszeres, néhány fős, lakásokon tartott összejövetelek egyikén egy ismerőse kíséretében megjelent Karl Pfeifer, aki röviden így mutatkozott be: „Karcsi vagyok Bécsből.” E látogatás idején barátságot kötött néhány közismert vagy éppen kevésbé ismert másként gondolkodóval, akik felkeltették érdeklődését a magyarországi viszonyok, élethelyzetek iránt. Tapasztalatairól, benyomásairól beszámolt az egyik osztrák lap bécsi szerkesztőjének, aki megkérte, írja le mindezen élményeit.

Rövid, személyes hangú néhány mondat után egy 87 perces dokumentumfilmet láthattunk Karl Pfeifer életéről, „csatáiról”. Megtudhattuk, vendégünk életcélja az antiszemitizmus elleni kíméletlen harc, a zsidógyűlölet természetének feltárása, megmutatása. Ennek érdekében már a 80-as években többször járt Magyarországon, ahonnan négy ízben is kitaszították „kutakodása” miatt. Előtte azonban kalandos, gyakran komoly nehézségekkel tarkított élete volt.

Ausztriában élő zsidó család gyermekeként született 1928-ban. Badenben éltek, polgári jólétben és viszonylagos nyugalomban. Tízéves volt, mikor a fasiszta Németország bekebelezte Ausztriát (1938, Anschluss), s csodálkozva, helyesebben döbbenet tapasztalta, élte át az országban bekövetkezett, talán nem is olyan hirtelen beállt szemléletbeli változásokat. Egy alkalommal hazafelé tartott, amikor a Hitlerjugend néhány tagja rátámadt, zsidósága miatt nagyon komolyan megfenyegették, s csak a szomszédságukban élő bárónő határozott fellépése mentette meg a súlyosabb következményektől. A család menekülni volt kénytelen. Magyarországra távoztak. Előbb Debrecenben, a zsidó internátusban helyezték el, majd Budapesten, a zsidó gimnáziumban tanult tovább.

A világegés idején megjárta az ősi földet, ahova Románián, Bulgárián, Törökországon és Libanonon keresztül egy gyerekcsoport tagjaként, álnéven jutott. Első meglepetésére azonban az akkor még brit mandátumú terület feletti ellenőrzést gyakorló angolok karanténba zárták valamennyiüket. Egy hét „fogság” után a Sha'ar Ha'amakim kibucba kerültek, ahol nagyon nehéz körülmények között kellett dolgozni. Az ott élő fiatalok legtöbbször Pfeiferhez hasonlóan a holokausztban elvesztette szüleit, hozzátartozóit, amiről természetesen csak később szereztek tudomást. (Pfeifernek bátyjával, aki már régebb óta Jeruzsálemben élt, utóbb sikerült találkoznia.) 1946 tavaszán a kibucban élők egy csoportja a Hagana elit alakulatahoz szegődött, majd néhány hónapos kemény kiképzést követően csatlakoztak a Palmachhoz. Hamar átestek a tűzkeresztségen, különböző akciók, sok, igen kockázatos bevetés résztvevői lehettek. Egy al-

Balról Karl Pfeifer

kalommal csak a hirtelen jött fejfájásnak köszönhetően nem osztották abba az egységbe, mely veszélyes küldetése közben felmorzsolódott. Izrael Állam kikiáltása, megalakulása után a környező arab államok orvul rátámadtak a fiatal országra; Pfeifer ekkor a hadsereg katonájaként részt vett a háborúban, a súlyos harcokban. Leszerelését követően meglehetősen nehéz helyzetbe került, hiszen munkát sok más társához hasonlóan ő sem talált. Az éhezés, a nélkülözés, a számtalan kudarcélmény miatt úgy döntött, visszatér Európába, ahol nem járt ekkor, itt további megpróbáltatások vártak rá. Szülőhazájába, Ausztriába ment, de a hitközségben problémás emberként kezelték, nem kedvelték, szókimondása miatt túl baloldalinak számított, a baloldalon viszont cionista kételkedőt láttak benne. Nem érezte jól magát, ezért előbb Olaszországba, innen tovább Új-Zélandra ment, de nyughatatlan természete tovább hajtotta: Svájc, Ausztria, egy év ismét Izraelben, New York, majd újfent Ausztria voltak az állomások. Sehol sem találta a helyét, nem lelte meg önmagát. Végül visszatért Ausztriába, csatlakozott az Amnesty Internationalhoz, a kelet-európai országokba segélyként gyógyszerket vitt, közben megismerkedett több ellenzéki értelmiségivel. Innen egyenes út vezetett ahhoz, hogy a már

gyerekként beléivódott tulajdonságokat: a vitatkozókodást, a véleményvállalást, a szókimondást kamatoztassa. Így vált újságíróvá, az antiszemitizmus elleni harcosá. Meghívásoknak eleget téve járja a világot, számos országban tart e témával kapcsolatban előadásokat. Aktivitása az idő múlásával mit sem csökkent.

A film megtekintését követően mód nyílt a személyes kapcsolatteremtésre, a jelenlévőket foglalkoztató kérdések megbeszélésére. Felvetődött egy érdekes gondolat: van-e különbség, esetleg kapcsolat a korábbi évek, évtizedek antiszemita megnyilvánulásai és a napjainkban tapasztalható jelenségek között. Szó esett a roma holokausztról is. A többórásra sikeredett este záróakkordjaként Karl Pfeifer bejelentette, hozott magával több másolatot is a levetített filmről, melyeket az érdeklődők számára felkínált. Néhányan azonnal jelezték is ilyen irányú igényüket, erre vendégünk, szája sarkában huncutkás mosollyal, váratlanul közölte: nem egészen ingyen van. Azt kérte cserébe – nem hiába –, hogy minden jelentkező lehetőségéhez mérten tegyen a klub perselyébe egy szerény összeget, melyet a közösség további működéséhez lehet majd felhasználni.

Porosz Péter

Hősök és ártatlanok

Édesanyám megszurta az ujját. Egy pici vér csöppent a kabátomra. Ebben az időszokban már ömlött a vér az egész világon, de ehhez a vértengerhez még nem csatlakozott 600 000 magyar zsidó vére.

A kabátomra édesanyám egy tíz centiméter átmérőjű hatágú sárgacsillagot varrt. A törvény 1944. április 5-ét jelölte ki, mint határidőt, ameddig hat éven felüli zsidók ezt a megkülönböztető jelet voltak kötelesek viselni az utcán.

Én pedig már elmúltam kilenc.

A keresztény egyházak sokat tettek az áldozatok megmentéséért. A „rémhír” úgy szólt, hogy a kitért zsidókat nem deportálják. De legalább hat hónap várakozást írt elő a törvény. Sok pap meghamisította a dátumot. Ezen kívül kiadtak hamis születési bizonyítványokat és keresztleveleket. Óvatos becslés szerint ilyen és más eljárások legalább 25 000 zsidót mentettek meg.

Bátyám és én köztük voltam.

A Hőgyes Endre úti Marista Champagnat Intézet befogadott kettőnket. Már az első nap találkoztam Hegedűs Sándorral, akit az iskolában röviden József testvérnek hívtak.

„Ülj le fiacskám, hogy hívjak?”

„Tóth Iván,” feleltem dadogva.

„És hol születted, Tóth Iván?”

„Debrecenben,” folytattam az előző este betanult házi feladatot.

De hát ő mindent tudott.

„Idefigyelj, Tóth Iván, te a bátyáddal este fürdöljél, amikor a fürdőszoba üres.”

Hogy értettem e miről van szó? Nem emlékszem. Sokat nem értettem. Például azt sem, hogy vehet keresztet egy srác, aki ortodox kóser háztartásban nőtt fel? De megtanultam a „Miatyánkot,” tudtam kívülről az „Üdvözlégy Máriát.”

Egy napon édesanyám értünk jött. Az új ingen rajta volt a sárga csillag. A pokol számunkra csak most kezdődött, 20–30-an egy szobában, éhesen, tetvesen nyomorogtunk.

De minden rossznak jó a vége, felszabadultunk. Első utunk a Hőgyes Endre utca 5. számhoz vezetett. A ház üres volt. Édesapám megkérdezte a szomszédokat, hol vannak a szerzetesek?

Elvitték őket a németek – jött a válasz

És?

Hát zsidókat rejtegettek, mit gondolt? Kinyírták őket.

Ebben a szörnyű tudatban éltem 50 évet. Mindjárt a háború után kívándoroltunk, és az egész történet kiment az agyamból. El akartam felejteni a borzalmakat. Aztán úgy 50 éves koromban megírtam életrövidítemet. A könyv első fejezete a vészidőkről szól. Megemlékeztem a hős papokról, a mártirokról, akik értem és még száz gyermek miatt feláldozták életüket.

Könyvemem magammal vittem egy magyarországi látogatás alkalmával. Tavasz volt, Budapest ragyogott a napsugárban, és szabad volt a kommunista uralom alól. Lelkem bekényszerítette lábaimat a Hőgyes Endre utcába. Az udvarban papok forgolódtak. Egy fiatal szerzetes fogadott. Átadtam neki ajándékkul a könyvet. Ő elkérte pesti telefonszámomat.

A fiatal szerzetes még aznap este visszahívott. Itt tévedés van. A fasiszták nem végezték ki a papokat. Olvassa el ezt a könyvet, ott részletesen le van írva, mi történt. Másnap megvettem a könyveket. Míg hazaérkeztem Ausztráliába, már tudtán, mi történt igazából.

Megtudtam, hogy a zsidó gyerekeket elvitték a papok Mátraverebélyre nyaralni. Azt is, hogy szüleink féltek és visszahozták minket a zsidóházba. Olvastam, hogy az üdülőben a csendőr őrmester figyelmeztette a papokat, hogy tudvalévő tény, hogy zsidókat rejtegetnek, ezután a gyerekeket visszahozták a szerzetesek Budapestre. Később ezt a száz gyereket elosztották keresztény családok között, és mind túléltek a borzalmakat. Miután már nem voltak zsidó gyerekek az intézetben, a papok elmenekült német katonákat rejtegettek. Ezt megtudta a Gestapo, és így történt, hogy letartóztatták őket. A fasiszta bíróság halálra ítélte, ki is végezték volna őket, ha időben nem jelenik meg a felszabadító szovjet hadsereg.

Úgy látszik Hegedűs Sándor hét papjáról, nem siettek vissza az épületbe, így történt, hogy mi hamis információt kaptunk kivégzésükről.

Magyarországról a szerzeteseket kiutasították. 1949-ben visszamentek Franciaországba.

1982. január 10-én megkapták Izrael államától az Igaz Ember kitüntetést. Én pedig lelkesen és örömmel átdolgozom könyvemem.

Singer Árje (Sidney)

Mártír-istentiszteletek 2011/5771

Baja

A deportációban és munkaszolgálatban mártírhálált szenvedettek emlékére tartott istentiszteleten az emlékező beszédet Schweitzer József ny. országos főrabbi mondta, a gyászimákat Tóth Emil főkántor énekelte.

A város nevében háromtagú küldöttség – élén a főjegyző asszonnyal – vett részt a szertartáson, majd koszorút helyeztek el a mártírok emlékműve előtt. Az egyházak képviselőiben a református egyház lelkesze volt jelen a gyászistentiszteleten.

Zalaegerszeg

A Garai Sándor-emléktáblánál kezdődik az az út, amelyet a hitközség minden évben végigjár, hogy együtt emlékezzenek a holokauszt áldozataira. A városból 1200 zsidót hurcoltak el 1944-ben – gyakorlatilag az egész itteni közösséget. A megemlékezés a Tompa utcában az egykori gettó helyén elhelyezett emléktáblánál folytatódott.

A város, a megye, a hitközség és két túlélő mellett Zoltai Gusztáv, a Mazihsz ügyvezető igazgatója lobbantotta fel az emlékezés lángját.

Siklósi Vilmos, a zalaegerszegi elnök beszédében így fogalmazott: zsidó vagyok, mégpedig abból a fajtából, aki nemhogy nem fél,

hanem küzd az igazságért, pedig többen kérdezték, nem féltém-e a családomat, a véleményemből nem lesz-e bajom. Igen, féltém a családomat, és a véleményem miatt már ért nem is egyszer fájdalom, de akkor is az emlékezésnek a jelenről és a jövőről kell szólnia, mert csak ez szolgálja őseink tiszteletét, a meggyilkoltak emléket, a még köztünk élő túlélők előtti főhajtást.

A Zala Megyei Kögyűlés Kulturális Bizottságának elnöke arról az időszakról szólt, amikor falujában békésen éltek egymás mellett az emberek. Gecse Péter önkormányzati képviselő kiemelte, hogy a marosvásárhelyi hitközséggel megkötött szerződés új fejezetet nyitott a testvérvárosi kapcsolatban, gazdagítja a jelen zsidó életet.

A zsinagógában Fekete László főkántor gyászimája után Schönberger András főrabbi a sötétség és a fény ellentétpárja közepette idézte fel a múltat és a jelent. A temetőben az emlékezés kavicsait és koszorúit az 1948-ban kialakított emlékfalnál a hitközség, a Magyar–Izraeli Baráti Társaság és a város részéről Gecse Péter helyezte el.

Cegléd

A meggyilkolt több mint 600 helybéli zsidó polgár deportálásának 67. évfordulóján az imaházban gyászistentiszteletet tartottak, amelyen részt vett Földi László polgármester is.

Steiner Andrásnak, a megemlékezés szervezőjének megnyitóját Földmájer Péter, a Mazihsz elnöke szövegezte, hogy a város

zsidóságának egykori jelenlétét őrzi az imaház, amelynek belsejét a mostani alkalomra újították fel a Mazihsz Közép-magyarországi Területi Csoportja, hogy méltó legyen az áldozatok emlékéhez.

Róna Tamás rabbi gyászbeszédében felidézte a szörnyű múltat, azt, hogy már jóval a deportálásokat megelőzően megkezdődött a zsidóság kirekesztése, kitiltották őket különböző helyekről. Ezért is volt különösen nagyszerű azoknak az önfeláldozás, akik életük kockázatásával bujtatták az üldözötteket.

Keckskemét

A több mint 1200 mártírra a zsidótemetőben lévő Mártírcsarnokban emlékeztek. Grósz Andor, a hitközség vezetője üdvözölte a megjelenteket, köztük Feldmájer Pétert, a Mazihsz elnökét, valamint a társegyházak képviselőit, Varga Nándort, a református egyház elnöklélszét és Kis Jánost, az evangélikus egyház lelkesét.

Róna Tamás rabbi felidézte, hogy a zsinagógai naptár szerint 1949-ben pontosan ezen a napon avatták fel a Mártírcsarnokot, amely emlékeztet bennünket azokra a nagyszerű keckskeméti emberekre, akik felépítették a főtéren álló csodálatos zsinagógát, és azokra is, akiket arra kényszerítettek, mielőtt a halálba hurcolták őket, hogy saját kezükkel verjék szét a templom berendezését, hogy istállóknak alakítsák át az épületet. A gyászszertartáson felszólaltak a társegyházak képviselői is.

(folytatjuk)

Tallózás egykori zsidó újságokban

Francia könyv a zsidókról (3.)

„Ha nincs erre egy emberfeletti magyarázat, csapja össze a kezét végül is a szerző, mely Isten különleges pártfogásával és egyúttal különleges átkával van kapcsolatban, akkor megvalom, nem értem az egészet” – idézi a Libanon című zsidó lap 1938. évi augusztus–szeptemberi számában Szegő Endre Francia könyv a zsidókról című dolgozatában az antiszemitizmusra magyarázatot kereső francia katolikus Pierre Gastineaud fejtegetését. Mielőtt továbbmennénk, álljunk meg egy lélegzvetéltre, egy pillanatra. Áldozunk néhány percet a tanulmány szerzőjének, Szegő Endrének, kinek sorsa, élettörténete, vagy egy távoli vallásfilozófiai rendszer divatos szavát használva: karmája, ugyanúgy tipikus, mint ahogyan minden az, ami a zsidósággal kapcsolatos, „...tegyük fel, hogy a történelem valamely fázisára nézve be lehet bizonyítani, hogy a zsidók bizonyos történelmi hatások alatt ilyen, meg amolyan tulajdonságokat mutatnak. Ezzel még nincsen bebizonyítva az, hogy ezeket a hatásokat is nem bizonyos tulajdonságok váltották-e ki? Mert hiszen mindig tulajdonképpen akörül forog a kérdés, hogy a zsidóknak voltak-e olyan tulajdonságai, melyek a többi népet bizonyos irányban kihívták? Avagy a fogadó népek magatartása tette-e a zsidókat olyanokká, amilyenek?” – emlékezik a múlt század elején a Zsidók útja című tanulmányában Ágoston Péter szociáldemokrata jogtudós, egyetemi tanár.

Mindenki „szakértő” ebben a témában, a kocsmápol mellett éppúgy, mint a katedrán. A dolog egyszerű: csak általánosítani kell. Mintha a népek nagy családjában ismeretlen lenne az a kifejezés, melyet a zsidók hároméves hitvilágában úgy mondanak, hogy „löhvadil”, azaz „tétessék különbség”. Kritikusai szemében a zsidóság egy folyamatosan általánosítható tömeg; belső ellentmondásairól, küzdelmeiről, önmagangoló önkritikájáról, önfeltáró igazságkereséséről, önmagát példának, sőt példának odadó fizikai és intellektuális áldozatkészégéről nem vesznek tudomást... „A római birodalom széthullását Európában a keresztény rendi állam kialakulása követte, melyben a zsidók megélhetésüket kereskedéssel és uszorával (pénzváltással) biztosították. Ezeket a tevékenységeket az egyház által kinyilatkoztatott isteni törvény a keresztények előtt elzárta, s e tilalom folytán ezeket csak nem-keresztények végezheték. [...] Ily módon a zsidók mintegy per definitionem kívül rekedtek szociálisan és normatíván, a keresztény társadalmon...” – mutat rá Ilse Yago-Jung, vagyis a gyűlölt uszoráskodást és kereskedelmet, egyéb megélhetést megtagadván tőlük, rájuk kényszerítették. A zsidók soha sem védekeztek. Támadni még kevésbé támadtak. Tekinte-

tük a múltba révedt, mintha a közmondást fontolgatnák: A kutya ugat, a karaván halad. Időnként kifosztják a rablók, a karaván tagjait felkoncolják... Az Ezredvég című irodalmi, művészeti és társadalomkritikai folyóirat 2009. decemberi számában Rónai Pál Szegő Endre hazatér című, versekkel illusztrált, szép megemlékezésében így ír: „Hazai barátom, [...] üzenté, hogy szeretné elolvasni, és talán közölni valahol Szegő Endre hátramradt verseit, melyeknek alighanem én vagyok az utolsó letéteményese. Több mint negyven éve, mikor az elszabadult pokol elől ide kerültem, a világ másik végébe, magammal hoztam őket. Nem tudom, hányan emlékeznek még Szegő Endrére, őri-e még valaki verseit? Nem volt még negyvenéves, mikor meghalt, s így már nem talált alkalmat tehetsége teljes kibontakoztatására.” Az 1907-ben Budapesten született Szegő „...lírai vénája korán jelentkezett. A magyar költészet legjobb hagyományai ihlették, talán főleg Arany, Babits, Kosztolányi és Tóth Árpád, de már korábbi verseiben is erős egyéniségű költő szólal meg. [...] Bandinai rendkívüli emlékezőtehetsége, és kiváló előadókészsége volt... [...] Hamar felbukkan lírájában a korai halál előérzete. [...] Öccsétől, Lácitól kaptam meg később a Budafoki balladát, ezt a röviddel a halála előtt a munkatáborban írt költeményt.

Ez sejteti, milyen roncsolást végzett lelkében a ránehezülő embertelenség. [...] 1945 elején halt meg mint munkaszolgálatos. Állítólag Szabolcsi Benccel együtt szökött meg a vonatról...” – jegyezte fel róla Brazíliában élő barátja, Rónai Pál 1982-ben. Tipikus élet. A holokauszt perspektívájából minden zsidó élet tipikus. Térjünk vissza az 1937-ben Párizsban megjelent könyvhöz, melynek hepehupás oldalain Szegő Endre a túravetők. Ebben a dzsungelben Szegő lába tapossa a keskeny ösvényt. Az ellentmondásos zsidó jellemeket tartja az antiszemitizmus legfőbb kiváltójának egy bizonyos Arnold Mandel. Úgy gondolja, hogy a zsidóságnak nagy számban vannak egyéniségükben eltorzult jellemei, „...sok ügynök, kereskedő, üzletelő ember, akiknek az egész viselkedése valahogy ellentétben áll a társadalomban kialakult általános szokásokkal és törvényekkel. Tisztelességük ellen tulajdonképpen nem tehető általános kifogás, inkább azzal támaszkodnak magukkal szemben idegenkedést, hogy a nem zsidó nem tudja, hányadán áll velük, mik az elveik, mi szent előttük, mit tartanak tiszteltnek. (Látszólag semmit.) Megtalálni ezt a jelleget a zsidó »intellectuell« egy bizonyos típusában is; ezek a modern, de lelkiismeretfurdalástól nem gyötört Ahasvérok megállás nélkül bolyonganak tanról-tanra, fővárosról fővárosra.” Nem könnyű csoportot vezetni ebben a rengetegben. A bozótból vérszomjas tekintetek fűrkészik lépteiket, titokzatos hangok, fütyülekek cikáznak... Növényeszerű kinövések, televények, elüszkösödött ágak, rothadásszag, tudománytalanság. Szegő zombokról zombokra ugrál, mutatja az utat, kerüli a lapos, ingoványos területeket, néha mégis meg-megcsúszik, bokáig süllyed...

„A zsidóságnak deduktív gondolkodási formái abból a körülményből magyarázhatók, hogy mindig abból kellett az idegen népek között kiindulniuk, hogy nekik is joguk van az élethez. E gondolat a saját énjük védelméből fakadt, és uralta egész életüket. Miután védelmüket közvetlenül maguk azonban nem teljesíthették, mert fegyvert nem viselhetek, tehát gondolkodásukban az életüknek életük árán való megvédése nem merült fel. Így a zsidóság nem lett véresen harcias, csak tipikusan versenyző nép. Innen van az is, hogy a zsidónak ma sincs olyan eszménye, melyért életét adná, s így saját vére ontásának abszolút ellensége, mint bármelyik nép” – állapította meg Ágoston Péter a huszadik század elején... Ez a holokauszt idején bebizonyosodott. Izrael Állam önvédelmi háborúiban megcáfolódott. A „versenyző nép” lett a világ sója. Az antiszemitizmus legfontosabb szerepe a társadalomban, hogy a „gonosz”, a „rossz” bélyegét megteremtse, hogy aztán majd rásüthesse mindenkire, akit diszkvalifikálni akar. Ágoston Péter ma másmilyen tanulmányt írta. Racionálisabb a 2009-ben 82 évesen elhunyt Leszek Kolakowski: „A fasizmus kapitalizmusellenes demagógiája mind a plutokráciában, mind a munkásmozgalmában zsidó művet látott; a zsidókat egyidejűleg vádolták a csecsemők legyilkolásával, valamint azzal, hogy a nemzeti szellemet a »rohadat humanizmus« doktrínájával teszik tönkre.” Messzire vezetnek a Párizsban 1937-ben megjelent *Les Juifs*, magyarul A zsidók című könyv szálai. Hol szétválnak, hol összegabalyodnak, hol ránk tekerednek... (folytatjuk)

Magén István

Az ég peremén kapaszkodó Hold egy felhő palástja mögé bújt. Előreszökölt vagy száz métert az ösvény széléig, ott meglapult. A csontig ható szél belemart az arcába, de tudta, ez a szél már a szögesdrótokon hárfázik, közel a határ. Aztán, amikor a Hold pofája újra kibukott, fény hídát vert a befagyott víztükrök felett, azt is tudta, hogy a föld, a fényhíd túloldalán, már a szabadság földje, ahonnan az őshazába vezet az út.

Távolabb egy elkésett világitórakéta fűrődött az égbe, rőt fénybe borította a tájat. Úgy tűnt, a kutyaugatás egyre közelebről, erősebben hangzik. Felfedezték volna? Vagy csak a fagyos föld vitte jobban a hangot? Szorosan belelapult a barázdába, magára húzta a sáros katonaköpenyt. Ez már az utolsó szántó volt, tudta, tovább már nincsenek megművelt területek. Száz méterrel odébb kezdődik a nyomsávok földje, a botlódrótos és a taposóknák, a szimatoló kutyák, a fel-szólítás nélkül lövő határőrök világa. Ott már nincsenek kazlak, egymásra dobált kukoricaszár-kötegek, nincs semmi fedezék. De a túlpart, a szabadság már látszott.

Úgy hallotta saját ziháló légzését, mint amikor átszakította a célszalagot. Micsoda eufória! Egyszeren Ilonka karjaiba esett. A lány szarvas kis mellei hűsítőn szűrték át az agyonizzadt trikón. Így álltak, az illendőséggel mit sem törődve, összetapadva, végtelen ideig, talán egy percnél is tovább a kíváncsi tömeg és a fotósok gyűrűjében. Ennek a percnak az ígérete adott erőt kiűzőni a csoportból éppen egy emelkedő fullasztó hajrájában, és tartani az előnyt a finisben, amikor már teste minden sejtje, minden zsigere, de főként majd kiszakadó, átforrósodott tüdeje leállást parancsolt volna.

Most ugyanúgy fulladt, ugyanarra az ütemre dobolt füleiben a vér, ugrált, a bordáit majd szétvetve, a szíve, de micsoda különbség! Hol van már Ilonka szivárványvív csipője, amely olyan biztos kapaszkodónak látszott a szerelem-ben éppúgy, mint az élet minden területén!

– Mi is volt a foglalkozása a maga apjának?
– Ügyvéd volt, titkár elvtárs.
– Hmm! Ügyvéd! Na igen, igen...
– Tudja, Lacikám, hogy én nagyon becsülöm azt, amit eddig is elért, az uram meg egyenesen odavan magáért. De be kell látnia, ez a sport-dicsőség, ez el fog múlni egyszer. Nagyon is hamar. Már ott is vannak a sarkában az újabbak, a fiatalabbak. Abból, hogy valaki bajnok, amúgy sem lehet megélni, legfeljebb egyengetni a karrier útját. A diploma, az viszont diploma. A diploma örök. Lássa, az uram is mérnök, mint ahogy maga is annak készült, az lehetett volna. Ót is, már közel a hatvanhoz, félreállították a polgári származása miatt, de mert szükségük volt rá, újraválasztották. Sőt, újra ki lett nevezve egy tervezőcsoport élére. Na lássa! Aztán a mi kis Ilonkánknak éppen most jött ez a fiú... ez Elemér.

Az apja párttag, minisztériumi főosztályvezető, majdhogyanem államtitkár. Ilonka még gyerek. Ő tehetett könnyelmű ígéreteket, fogadalmakat, de nekem anyai kötelességem vigyázni a lányom jövőjére. Úgye belátja...

– Igen, belátom.
– Nézd, Lacika, szerettelek, és most is szeretlek, örökké szeretni is foglak. Az elsőt nem felejtí el az ember, de az életben racionálisan kell gondolkodni.
Nem húzhatok ujját a szülemmel, tudod, apa szíve amúgy is rendetlenkedik. Az is csak az Elemér családjának köszönhető, hogy viszszaelvezte az állásába. Ha

Elemér apja államtitkár lesz, esetleg miniszter, az én utamat is egyengetni fogja. Ha itt maradsz a városban, mi azért találkozhatsz, a jó barátság megmarad közöttünk. Úgye belátod...

– Igen! Már be is láttam...
A Vasútépítő Vállalatnál nem volt rossz dolgozni. Gondolkodni semmin nem kellett. Mikor este letették a csákányt, lapátot, a szerszámok bódé mögött tüzeket raktak. Korhadat régi talpfa annyi volt, hogy napközben melegedni is lehetett mellett. Igaz, az étel, a lebbencs meg a babgyűlés is kátrányszagot kapott tőle, de tűz volt. Pufajkát, bakancsot is a vállalat adott, normacsállással meg lehetett keresni a kábulathoz kellő óránként felhajtott féldeci szilvát, a munkásszállás meg ingyen volt. A vasúttállomás építkezésénél dolgozó malteroslányok könnyen adták magukat, neki, a fiatalúrknak, a régi dicsőség miatt sűrűn esett ölelés. Később egy gyermektelen özvegyasszonnyal vett ki szállást. Az asszonnyal mindjárt az első éjjel összejöttek. Eszterke szerette, büszke volt rá. A horpadt sezlonon legtöbbször delírumba aludtak. A szoba-konyhás kislakásban összezárva, a lehető legelentelték egymást, a fazékból együtt ették a lekozma paprikás krumplit, egymás szájából szopták a sörösívvegeket. Eszterke horkolt, ő álmatlanul aludt, teltek a napok, a hónapok, az egyetemi évek messze tűntek. Az egy más világban történt, sohasem volt. Aztán egyszer, a romos, lepusztult Dohány utcai zsinagóga előtt elmenve, eszébe jutottak a nagyszülei, a nevelése. Az udvar rácsai mögött püposodó sírokról az elpusztított család, a régi hit, az új őshazáról hallott csodás hírek. Nyugtalan lett, újra álmodni, sőt álmodozni kezdett.

De azt tudta, hogy most nem szabad elaludnia. Akkor reggel felfedezik, börtönbe csukják. Mózogni kellene, hogy meg ne dermedjen, de azt sem szabad.

Lehetéges, hogy ott most érik a narancs? Így

kell, hogy legyen, mert régebben, amikor kapható volt, karácsony tájt érkezett a boltokba. Egy óra út, négy kilométer kell csak megtennie ahhoz, hogy szabad ember legyen, fáról szedhesse ezt a csodálatos gyümölcsöt. Bármilyen áron el kell jutnia a Nap országába.

Közről lihegést hallott, kutya volt, de kuvaszféle, nem örkutya. A kinyitott darálthús-konzerv illata csalta oda a faluból. Marokkal kikaparta, odaadta neki. A kutya mohón falt, aztán mellékküdt. Melegítette, és jó érzés volt, hogy nincs egyedül. Hol az egyik, hol a másik lábáról húzta le a bakancsot, felváltva dörzsolte őket, el ne fagyjanak. Derméd ujjait a kutya bundájába fúrta, de a hideg irgalmatlan volt.

Nem, nem szabad feladni. Még ezt az emelkedőt meg kell hajtani, ha kiszakad is a lelke. Ott, mögötte, színes trikókban arctalan, személytelen csoport nyomul, a többiek, akik most ugyanúgy szenvednek, ahogyan ő. Aki győz, aki legtovább bírja a kínokat, a szúrás a tüdejében, az lesz a bajnok, a többi értelmetlenül szenvedett. A célszalagnál Ilonka várja a győztest...

A kutya mocorgására ébredt. A zajra, ahogy az üres konzervdobozt nyalogatta, zörgette. Hát mégis gyenge volt. Vajon mennyit alhatott? Perceket, vagy talán egy órát is? Gémberedett tagjait nyújtóztatva felállt. A kód már leereszkedett, és olyan sűrű volt, hogy harapni kellett a levegőt. Lerázta a ruhájára fagyott rögöket, és megindult. Az iránytű mutatta az utat. Nyugatra, mindig csak nyugatra. Nem is vette észre, hogy a kutya lemaradt. Nemsokára jég roppant a lábai alatt. A Fertő tó itt négy kilométer széles, a jégre fagyott hótakaró érintetlen volt. Óvatosan haladt, minden tíz lépés után megállt neszezni. Egy zacskóból törött borsot, csipős paprikát szórt maga mögé a jégre. Erre is gondolt, mikor előkészítette az útját. A szimatoló kutyák így elvesztik a szaglásukat, nem tudják követni a nyomot. Egy helyen átbújt a szögesdrót alatt, máshol vágni kellett, ehhez is volt eszköze. Egyszer mintha hangokat is hallott volna, akkor sokáig nem mozdult. Aztán megint hangokat hallott, de nem magyarul beszéltek. Vigyázott, mert csel is lehetett. Türelmesen kivárt.

A csoportból sem lehetett kilőni csak úgy hübebalázs módra. Alattani kellett a többiek éberségét, kívánni a kellő lélektani pillanatot. Egy emelkedő csüggését, vagy pont fordítva, egy lejtőt, egy kanyart, ahol könnyű volt hajtani, könnyelműsködni. Nem csak a fizikum, a lélek

ereje is számított, de legtöbbet mégis az időbeosztás és a cselezés.

A járőr csak pár méterrel előtte haladt el. Nem volt velük kutya, és a talpnyomatuk is idegen mintát mutatott. Osztrák járőr volt. Óvatosan, nesztelenül haladt, a nyomokat követve mögöttük. Már világosodott, mikor beért a faluba. Rendezett, piros tetős házak, a bolton német nyelvű felirat. Mellette az őrs. Belekezdett a betanult mondatokba: Ich bin ein Ungarische... de nem volt szükséges tovább folytatnia. Látták, mivel van dolguk. Sőt, mindannyian tudtak valamennyire „matyarul”. Forró teával kínálták, aztán fürdőt vehettek, egy váltás meleg ruhát kaptak, valami igazolványt adtak és egy Bécsig érvényes vonatjegyet. A Mariahilfer Stráßen sétálva, két szakállas, pajeszos embert szólított le. Pár szóra emlékezett már csak a chéderben tanult ősi nyelvből, de ez is elégségesnek bizonyult. Lelkesen elkísérték a követségre, ahonnan egy irodába irányították át.

Egy szegényes szállodában, harmadmagával aludt, de meleg víz itt is volt, és az új őshaza napi húsz schillinget is adott. Csellengeni ez is elég volt, reggelit, ebédet, sőt vacsorát pedig adtak. Vagy két héti bókászott az utcákon, és még mindig nem tudott betelni a szabadság örömeivel. Mikor köztölték, hogy összejöttek egy csoport, és harmadnap indulnak, akkor ébredt rá, hogy új élete csak most kezdődik. A régi, amit maga mögött hagyott, talán nem is volt élet. Csak dróton rángatott bábu, marionettfigura volt mások kezében. Most majd kibontja a szárnyait. Utolsó bécsi napján elvitték egy fényes áruháza, és az új haza számlájára emberségesen kistafirozták. A schwechati repülőtéren már egy kifogástalanul öltözött úriember szállt fel a gépre. Egy szabad ember. Senki sem mondta, hogy mikor mit tegyen, senki sem utasított, senki sem parancsolt. Ez szokatlan volt.

Sokan könnyeztek, egy olyan is akadt – pajeszos, szakállas öreg –, aki letérdelt, megcsókolta a kifutó betonját. Ő nem hatódott meg annyira, de egy kicsit elfogódottan válaszolt egy csinos egyenruhás lánynak. Kinn az utcákon meleg volt. Narancsérlelő meleg decemberben! Na ez tetszett. Az emberek nyüzsgtek, ordítottak. Azt hitte, hogy a piacra tévedt.

Pár napot egy táborban töltött, ahonnan bejárt a városba. Bicikliversenyzőre nem volt szükség, munkáskézre annál inkább. Az olajfinomítóban hordókat görgetett, rakott fel a vagonokba, minden mászak után a kezébe nyomták az ötfontos bankjegyet és a másnapi belépésre jogosító pléhcedulát. Aztán egyszer találkozott a tengerrel, majd a tengerparton egy fekete hajú lánnyal, Naomival.

Ha mostanában, a harmadik évezred elején kérdezik, mikor született, ezerkilencszázötvenhatot mond, pedig huszonhat évvel előbb, ezerkilencszázharmincben jött a világra.

APRÓHIRDETÉS

VEGYES

Üzemorvosi, háziorvosi rendelés Zuglón, Vezér u. 156. VITAPHARM. Hét-fő-szerda 15-16-ig. Dr. Szigeti Miklós, tel.: 220-0230.

Fogorvosi rendelőm címe: XIII. Szt. István krt. 4. III. 1. Tel.: 320-4778, 06-20-496-2223, dr. Virág Péter.

Örömmel tudatjuk, hogy a Rabbistület és a Mazsihisz vezetősége megállapodott David Goldberg mohéllal (Németország), aki zsidó fiúgyermek körülmetélését vállalja. Amennyiben az Ön családjában ilyen szimchá (öröm) van, kérjük, jelentkezzen a Rabbiságon a 413-5580-as telefonszámon vagy a rabbistulet@mazsihisz.com e-mailen keresztül, hogy a gyermeket Ábrahám szövetségébe felvehessük.

Törtekercsek, tfilinek és mezüék számítógépes ellenőrzése és javítása. Farnadi-Jerusalími Márk. Telefon: 06-70-932-8275, e-mail: sofer@sofer.hu, weboldal: www.sofer.hu

Kiadó Bp. I., Attila úton 81 m²-es, kétszobás, összkomfortos lakás. Érdeklődni lehet munkaidőben a 413-5500/128 telefonon.

Kiadó Bp. VII. Thököly úton 81 m²-es, kétszobás, összkomfortos lakás. Érdeklődni lehet munkaidőben a 413-5500/128 telefonon.

Diplomakötés (aranyozás héber betűkkel), naptárkészítés, színes nyomtatás. Koós Erika, +36-20-314-3131, terezy nyomtatás@gmail.com

Szép környezet, jó levegő. Pátyon 3,5 szobás lakás (kert, pince, beépíthető padlás) áron alul eladó, esetleg kiadó. 19 millió Ft. +36-20-912-3343.

Manikűr, pedikűr. Hívásra házhoz megyek. 06-20-551-4580.

Vízszínházhoz közel turistáknak lakás kiadó. Tel.: 06-30-346-2223.

Újlipótvárosban garzonlakás turistáknak kiadó. Tel.: 226-4109.

KASTÉLYOK BERENDEZÉSÉHEZ vásárolok nagyméretű, kisméretű festményeket, **EZÜSTTÁRGYAKAT**, 12 személyes evőeszközökészletet, cukorobozókat, gyertyatartókat, tálcákat stb., Kovács Margit, Gorka kerámiaát, herendi, meissen, Solnay porcelánokat, régi álló, fali, asztali díszórákat, antik, barokk bútorokat, tabernákulumot, szekretet, reneszánsz dolgozószobát, bronz-, fa-, márványszobrokat (hibásakat is). Teljes hagyatékért első vevőként a legmagasabb árat fizetem, **KÉSZPÉNZBEN.** Díjtalan kiszállás, értékbécselés, vidékre is. **ÜZLET: I. KER., BATTYÁNY U. 10. 201-6188, 06-20-323-4104.**

Idős ember gondozását vállalom itthon és külföldön. 06-20-229-9579.

Csanády u. elején, szép, liftes házban másfél szobás, egyedi fűtésű lakás kizárólag ügyvédi vagy egyéb iroda céljára kiadó. Tel.: 06-30-664-1219.

ÚJ ÉLET

a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének lapja

1075 Budapest, Síp u. 12.

Telefon/fax: 322-2829

E-mail: ujelet@bzsh.t-online.hu

Főszerkesztő:

Kardos Péter

Olvasószerkesztő:

Gábor Zsuzsa

Kiadótulajdonos:

Mazsihisz

Előfizetési díjak:

Belföldön: 1 évre 3120 Ft

Külföldre 5760 Ft/év

USA és Izrael: 6240 Ft/év

Az összeg valutában is befizethető az aktuális árfolyamon.

OTP bankszámlaszám:

11707024-22118480

OTP SWIFT kód:

(BIC) OTPVHUBB

IBAN:

HU66 1170 7024 2026 2095 0000 0000

Terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap

Üzletág, előfizethető a kiadónál.

Postacsekk: 11707024-22118480

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk

intézése a 06-(80)-444-444-es ingyenes

zöldszámon.

Szedés: WolfPress Nyomdaipari Kft.

Nyomatás:

VESZPRÉMI NYOMDA ZRT.

ISSN 0133-1353

Széll Kálmán térenél 111 m²-es, felújításra szoruló, irodának, rendelőnek, befektetésnek is alkalmas polgári lakás eladó vagy kiadó. Tel.: 06-20-938-7808.

József körút közelében 2 szobás, teljes felszereltségű lakás turistáknak kiadó. +36-30-658-9282.

Nyugdíjas nő munkát vállal, akár bentlakással is. Tel.: 06-30-343-0851.

Órajavítás, antik órák teljes restaurálása, esetleg oda-vissza szállítással. Órák, elemek, csatok, óraszíjak (erős csuklóra is) nagy választékban. Tel.: 06-70-505-5620, napközben. VII., Garay u.–Murányi u. sarkon, a Garay térenél. Jung Péter. Web: www.jungoras.hu

Antik csillárok javítása, vétele, eladása. 321-2972. Bp., Hevesi S. tér 3.

ANNA OPTIKA AKCIÓ! Fényre sötétítő lencséhez ajándék titánkeret! Cégeknek helyszíni szemvizsgálat, ingyenes kiszállással, keretbemutatóval. Szeretettel várjuk üzleteinkben! Budapest XIII., Pannónia u. 48. Tel.: 329-4058. Budapest XIII., Pozsonyi út. 1. Tel.: 270-3804. www.annaoptika.hu

Budapest XIII. ker., Budai Nagy Antal utcában téglalapítás, távfűtéses, 49 m² alapterületű, földszinti lakás eladó. Szoba, hall, fürdőszoba, főzőfülke, előszoba. 06-30-407-9685.

HÁZASSÁG

21 év tapasztalatával várom önt, amennyiben társra vágyik. Az emberi sok segítése, a társkeresés számomra hivatás. Nyugdíjasoknak kedvezmény. Elérhetőségeim: Györgyi asszony, 326-5989, reggel 8–10-ig, este 20–22-ig. E-mail: gyorgyi.asszony@gmail.com

Ima után érte a halál...

Elhunyt **Klein Ernő,** a miskolci chevra elnöke. 87 éves korában, otthon, ima után érte a halál. Nagy úrt hagyott maga mögött a hitközségben, szerénysége, elkötelezett vallássossága, Izrael iránti szeretete példaeértékű volt.

Szikszón született 1923-ban. Édesapja állatokkal foglalkozott, kereskedett velük, abból tartotta el a családot. Aztán mivel szülőkezelést vállalt Sajószentpéteren, odakerült a kis Ernő is, és ott élt egészen 13 éves koráig, amikor kőfaragó-tanulónak adták Miskolcra.

A munkaszolgálat borzalmas állomásai következtek: Jolsva, Veszprém, Pápa, Körmend, Gunskirchen. Kimondhatatlan szörnyűségeken ment keresztül, sok ezer társával együtt. Miután az amerikaiak felszabadították a tábor, Klein Ernő hazatért. Szerencséje volt, Sajószentpéteren megvolt a műhelye, mint kőfaragó dolgozott. Aztán nyugdíjba ment, bár még sokáig javítgatott sírköveket, illetve a temetéseken segítkezett a Chevra Kadisa vezetőjeként. Ernő bácsi emléke legyen áldott!

Hírek, események röviden

– **Deutsch Róbertet** újabb négy évre elnöknek választotta meg tisztújító ülésén a Mazsihisz Rabbistülete.

– **Utazás Izraelbe.** A Salom Klub 2011. október 26-tól november 3-ig társasutazást szervez Izraelbe. Jelentkezni lehet Repper Ritánál személyesen a Salom Klubban (Bálint Ház, 1065 Bp., Révay u. 16), telefonon a 06-70-311-0295, 311-9214/114 számon, illetve e-mailben a repper.rita@gmail.com címen.

– **Adományok.** Földes Gábor 100 ezer Ft-os adományával segítette az Igaz Emberekért Alapítványon keresztül a Jad Vasem-kitüntetetteket. Köszönjük. Szegő László 20 000 Ft-ot küldött a Szeretethórház részére.

– **A Magyarországi Cionista Szövetség** 2011. július 25. és 31. között

rendezi meg hagyományos szemináriumát a Mazsihisz üdülőjében Balatonfüreden. Ez évi témakörünk: Izrael és a gálut kapcsolata. Kedvezményes részvételi díj: 3000 Ft/fő/nap (+ üdülőhelyi adó) tagszervezeteink tagjai részére, amely magában foglalja a szállást és a kőser ellátást. Programunkban előadások, kirándulás, filmvetítés, kötetlen beszélgetés szerepel, és természetesen a hitélet is biztosított – beleértve a már közismerten meghitt, bensőséges szombattfogadást és istentiszteletet. Jelentkezés július 15-ig Pessl Gábornál a 06-20-530-0614 vagy dr. Kardi Juditnál a 06-20-925-9403 telefonszámon.

– **Apró József, a Magyar Szabad-ságharcos 56-os Hagományörző Veteránok Világszövetségének elnöke** a Mazsihisz nevében 2011. június 16-án koszorút helyezett el a Vértanúk terén.

– **Holokauszt Emlékközpont.** Cím: Budapest IX., Páva utca 39. Nyitva: hétfő kivételével naponta 10–18 óra között. Telefon: (1) 455-3333. Honlap: www.hdke.hu. E-mail: info@hdke.hu

Löwy Lajos halálára

Aki Tokajjal bármikor kapcsolatba került, természetesen zsidó témában – ismerte őt. Ami a várost illeti, a Mazsihisz közgyűlésén nemrégiben ismerték el a nagy múltú helyet önálló körzetként. Az elnök ugyan nem ő lett, de amit tett az ottani zsinagóga fennmaradásáért, az egyedülálló történet.

Alelnökként, a Tokaj és Környéke Baráti Társaság főtítkáráként a hegyaljai zsidóság történetének ismerője, aki mint házigazda, az országból és a nagyvilágból érkező zarándokok elhelyezéséről, imalehetőségéről gondoskodott.

Cházér bótsuvá volt. Azaz „visszatért” gyökereihez. **Mordche Berkovits** Amerikában élő tokaji leszármazott, az utolsó helyi rabbi utóda segítette őt ebben, s mint logikus, az ortodox árnyalatot választotta. Úgy is élt. Különös sülyt fektetett arra, hogy minden évben legyen minján, sábbáton, tanulás – ha csak napokra is. 62 éves volt.

Váratlan és hirtelen halála megdöbbentette a hazai zsidó közösséget. A tokaji temetőben búcsúztatták. A szertartáson részt vett a budapesti ortodoxia küldöttsége, **Zoltai Gusztáv,** a Mazsihisz ügyvezető igazgatója, Nyíregyháza és Miskolc hitközségeinek képviselői, valamint Tokaj

lakosai közül számosan. **Kálmánovits Miklós** mint jó barát és mint a tokaji hitközség elnöke búcsúzott az elhunytól. Felszólalt az elszármazottak nevében a külföldön élő, de ez alkalomból Tokajba látogató **Henry Fuchs.** Ismertették **Mordche Berkovits** üzenetét. A megrázó gyászbeszédet ráv **Weiszberger T. Mojsze** ortodox főrabbi mondta el. Ugyancsak a főrabbi recitálta az ilyenkor szokásos imákat.

LAKÁS, ÉPÜLET FELÚJÍTÁSA

- Alpinista módon homlokzatjavítás, tetőfedés
- Festés, mázolás, tapétázás, csempézés
- Műszaki vezetés, árajánlat-készítés hitelevélhez is

FRANK (alapítva: 1892/1972)

Tel./fax: (1) 331-5743

E-mail: frank1063@t-online.hu

Munkadíjából 5% kedvezmény!

Olvasóink írják

Búcsú Szenes Ivántól

Az Új Életben olvastam, hogy a híres művész Szenes Iván után nemrég elvcsztették a tudományos és mozgalmi munkában kiemelkedő Szenes Ivánt is.

Szenes Iván munkásságának túlnyomó részét sajnos nem ismerem, hiszen csak az Új Életből értesültem arról is, hogy nyugdíjazása előtt a Budapesti Orvostudományi Egyetemen tanított, és nem voltam tagja a NÜB-nek sem, amelynek évtizedekig volt elnöke, majd az egyesület örökös tiszteletbeli elnöke.

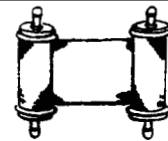
Tudok azonban egyik nagyszerű kezdeményezéséről: létrehozott az 1990-es évek elején a MEASZ Szabadság téri épületében egy irodát, amelyben nagyon lelkes NÜB-tagok dolgoztak társadalmi munkában, hogy felvilágosítást nyújtsanak holokausztütlőlőknek arról, miként próbáljanak élni a rendelkezésre álló jogi kárpótlási lehetőségekkel.

Később ez az iroda átköltözött a Népszínház utca 27.-be, ahol minden hozzá fordulónak – többek között nekem is – segített megérteni az idegen nyelven írt kért kárpótlási nyomtatványokat, és szintén idegen nyelven megírni a válaszokat.

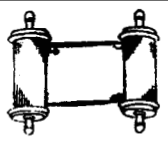
Muszáj külön megemlítenem azt a stílust, ahogyan az irodában társadalmi munkában dolgozók foglalkoztak az „ügyfelekkel”: bár néha nagyon sokan voltunk, mindenkivel türelmesen, kedvesen és előzékenyen beszéltek. A helyiségből kijöve mondogattak is egymásnak, hogy ez szinte csoda, ilyenmel az utóbbi időben nem találkoztunk.

Ha Szenes Iván semmi mást nem tett volna, mint ennek az irodának a létrehozását, már akkor is megérdemelné, hogy a holokausztütlőlők hálával emlékezzenek rá.

Vértés István

IMAI DŐK

Templomok	Péntek este Júl. 1.	Szombat reggel Júl. 2.	Péntek este Júl. 8.	Szombat reggel Júl. 9.
Hősök	18.00	9.30	18.00	9.30
Frankel L. út 49.	18.30	10.00	18.30	10.00
Hegedűs Gy. u. 3.	19.00	9.30	19.00	9.30
Vasvári P. u. 5. (Iubavicsi)	19.30	9.00	19.30	9.00
Thököly út 83.	18.30	9.00	18.30	9.00
Hunyadi tér 3.	19.00	9.30	19.00	9.00
Bethlen tér 2.	19.15	9.30	19.15	9.30
Nagyfűváros u. 4.	19.00	8.00	19.00	8.00
Rabbiképző-ORZSE				
(Békkocsis u. 2.)	18.00	9.00	18.00	9.00
Kazinczy u. 27.	20.35	8.00	20.30	8.00
Alma u. 2.	18.00	8.45	18.00	8.45
Kórház				
(Amerikai u. 53.)	17.30	7.30	17.30	7.30
Páva u. 39.	19.00	9.30	19.00	9.30
Dózsa Gy. út 55.	19.00	9.00	19.00	9.00
Berzeviczy u. 8.	18.00	9.00	18.00	9.00
Károli G. tér 5.	19.00	9.00	19.00	9.00
Visegrádi u. 3.	9.00		9.00	
Dessewffy u. 23.	20.35	9.00	20.30	9.00
Teleki tér 22. (szefárd)		8.45		8.45
Lauder iskola (Budakeszi út 48.)	18.00		18.00	
Pesterzsébet (Zamárdi u. 7.)	18.00		18.00	
Vidéken				
Vác (Eötvös u. 3.)	18.00		18.00	
Kecskemét (Nagykőrösi út 5.)	18.00		18.00	
Székesfehérvár (Várkörút 19.)	18.10		18.10	
Győr (Kossuth L. u. 5.)	18.00		18.00	
Szeged (Gutenberg u. 20.)	18.00	9.00	18.00	9.00
Debrecen (Pásti u. 4.)	20.25	8.00	20.25	8.00
Nyíregyháza (Mártírok tere 6.)	20.25	8.00	20.25	8.00
Miskolc (Kazinczy u. 7.)	18.00	8.00	18.00	8.00
Pécs (Füred u. 1.)	18.30	10.30	18.30	10.30
Kiskunhalas (Petőfi u. 1.)	18.00		18.00	
Szombathely	18.00		18.00	
Kaposvár (Berzsenyi u. 14.)	18.00		18.00	
Nagykanizsa (Fő u. 6.)	18.00		18.00	
Keszthely (Kossuth L. u. 20.)	18.00		18.00	
Hódmezővásárhely (Szt. István tér 2.)	18.00		18.00	

NAPTÁR

Július 1. péntek	Szíván 29.	Gyertyagyújtás: 8.26
Július 2. szombat	Szíván 30.	Szombat kimenetele: 9.46
		Újhold 1.
Július 3. vasárnap	Támmuz 1.	Újhold 2.
Július 8. péntek	Támmuz 6.	Gyertyagyújtás: 8.24
Július 9. szombat	Támmuz 7.	Szombat kimenetele: 9.42

Mártír-istentiszteletek 2011

Július 3.		
Dabas	13.30	temető
Dombóvár	14.00	temető
Debrecen	10.00	temető
Győr	11.00	temető
Jánoshalma	11.00	zsinagóga
Jászberény	11.00	temető
Keszthely	11.00	zsinagóga
Nagykőrös	11.30	zsinagóga
Pápa	10.00	temető
	15.00	zsinagóga
Pécs	10.30	zsinagóga
Sátoraljaújhegy	14.00	temető
Szombathely	11.00	temető
Tapolca	13.30	volt gettó
Július 10.		
Sopron	11.00	temető
Karcag	11.00	temető, zsinagóga
Szekszárd	10.30	Illyés Gy. Főiskola E épület, Szent I. tér 15–17.
Július 17.		
Soroksár	9.30	temető
Pesterzsébet	10.15	temető
Csepel	11.30	temető
Újpest, Rákospalota, Pestújhely	18.00	újpesti zsinagóga

Kérjük olvasóinkat, hogy az időpontokat, helyszíneket rendszeresen kísérik figyelemmel, mert változás lehetséges!

Csehországban jártunk

Szentháromság szobor (?) Karlovy Vary-ban

Prágai spanyol zsinagóga

בר מצוה

A Bethlen téri templomban Nászó szombatján szólították a tórához Jeffrey és Miriam Bernick fiát, Jeremyt bár micvája alkalmából. A felemelő eseményre az arizonai Phoenix városából elkísérték őt szülei, nagyszülei, testvére és számos rokona. Az ifjú a hagyományos áldások mellett a tórai részt és a haftarát is szépen, az előírt neginának megfelelően énekelte. *Deutsch Robert* főrabbi avatóbeszédében a családszeretetről és a hagyományok betartásának fontosságáról szólt, majd a Teremtő áldását kérte reá. *Schwezoff Dávid* kántor mondott misebéráchoz.

Az imádkozást követően a szülők kidust adtak, amelyen üdvözlő szavak és tanítások hangzottak el, végül az ünnepelt, *Jirmejáhu ben Chájim Áron* mondott köszönetet szeretteinek és mindazoknak, akik személyes megjelenésükkel felejtetlenné tették számára ezt a napot.

Az ünnepelt a Rabbistület újraválasztott elnöke társaságában

Salamon Béla sztorijai

Udvariasság

Két történetet nyújtok át az Olvasónak. Mindkettőnek a témája az udvariasság. Az egyikben énhozzám voltak udvariasak, a másikban én voltam udvarias.

1.

Az első szemüvegemet ismerős optikusnál rendeltem meg. Az optikus régi hívem volt, csaknem minden premieremen megjelent a feleségével. Olyan udvariassan fogadtak, hogy az már szinte kényelmetlen volt nekem. Amikor a receptet átadtam, a főnök a fejét csóválta:

– Ejnye, ejnye, hát mitől romlott el ennyire a művész úr szeme?

Életemben egyszer nagyképp akartam lenni, hát így válaszoltam:

– Nem tudom. Talán a sok olvasástól – majd viccesen hozzátettem: – De ugye ez nem látszik meg rajtam?

– Magán? – felelte az optikus felesége –, dehogyan látszik meg!

2.

Ebédre voltam hivatalos Kardoss Géza debreceni színigazgatóhoz. Amikor a ropogós libacombot megízleltem, csettinttem a nyelvemmel, és odafordultam a háziasszonyhoz:

– Nahát, asszonyom, ez a libasült valami remek. Ilyen jót már régen ettem.

A háziasszony legyintett a kezével:

– Ugyan, Salamon... tudom jól, hogy ezt maga csak udvariasságból mondja.

– Téved, nagyságos asszony – védekeztem –, én egyáltalán nem szoktam udvariaskodni. Ha valami jó, azt megdicsérem. De viszont ha nem ízlik valami, akkor hallgatok.

Itt kis szünetet tartottam, aztán folytattam:

– Szóltam én a levesnél egy szót is?

(Galambos Szilveszter gyűjtése)

SPÁNN GÁBOR

Két férfi, egy eset

Az élet a legnagyobb rendező, csak sohasem lehet tudni, melyik műfajban dolgozik – tartja egy filmes közmondás. Azoktól az olvasóinktól, akik már rájöttek, hogy egy népszerű régebbi tévésorozat címét nyúltam le, elnézést kérek, de úgy érzem, hogy amit el fogok mesélni, ugyancsak erről szól. Az egyik férfi én vagyok, ez érdektelen, csak statisztikai adat. A másik egy erősen középkorú régi jó ismerősöm, akivel valamikor együtt kártyáztam, aztán az élet szétsodort bennünket, és évek múltak el anélkül, hogy találkoztunk volna. Zsidó emberről van szó, aki a szónak genetikai értelmében az, sokkal több köze nincs a valláshoz. Az ő gyermekkorában is olyan idősokban zajlott, amikor az ateizmus volt az államvallás, és a jelek szerint lelkiismereti indítatása sem volt az efféle identitáskereséshez. Zsinagógában egyszer találkoztam vele, akkor is kétségbeesetten exkuzált: csak keresek valakit, akit nem tudok elérni, és itt biztosan előfordul péntek este. Nemrégiben társaságban találkoztam vele, ahol idővel már mindnyájunk alkoholjában elég vér volt, viszont téma annál kevesebb, ezért ahogy szokott, „klikkesedett” az egyébként nagy társaság. Barátom oldalán feltűnt „kedvese”, akivel, mint kiderült, több mint egy éve együtt él. A hölgy – valamiféle izléscímán – mi-

után meghallotta, hogy régen közeli ismerőse voltam jelenlegi párjának, szimpatikusnak talált, és az egyik üres szobába invitált bizalmas megbeszélendőre. Hebegve-habogva kezdte, de mindjárt belopta magát a szívembe, miután közölte: érdeklődésére élete leendő párja elárulta, hogy én is zsidó vagyok. Ő születését követően megkeresztelt katolikus, tudja barátomról, hogy zsidó, és most az én segítségemet kéri, mert „meglepetésül” eljegyzésükre, be kíván térni a zsidó vallásba. Úgy gondolja, hogy úgy is, mint zsidó, úgy is, mint újságíró, ebben a segítségére tudok lenni – a szükséges diszkreció mellett. Kérdésekre, melyek e szokatlan lépés okát firtatta, büszkén vágta ki: azért akar zsidó lenni, mert nagyon szereti a barátomat, és ebben is osztozni kíván vele. Rögtön rávágta, hogy rossz válasz. A zsidóságba való betérés csak önként, az Isten és a vallás iránti eltökéltségből származhat, ha személyhez fűződik, akkor tegyen le róla. Sok mindenre számított egy házibulin egy csinos hölgytől, de hittérítésre nem. Miután tisztáztuk, hogy szándékai komolyak, én is komolyan válaszoltam. Elsoroltam mindazt a nehézséget, ami előtt a hölgy áll, ha valóban eltökélt betérési szándékában. Elmondtam neki: elsőnek jelentkeznie kell a Hitközségen található Rabbiságon, ahol, kifagvatván szándékáról, legalább kétszer el fogják utasítani. Nagy szeméit látva hozzáfűztem, ebben nincs rosszindulat, ez halachikus előírás. Tudniillik a betérni kívánó más vallásút figyelmeztetik mindarra, ami a zsidó vallás felvételével jár, és időt adnak neki, hogy végiggondolja szándékát. Ha a

másodszori elhárítás után is fenntartja akaratát, kioktatják a tennivalókról. Kijelölnek számára egy rabbist, aki felkészíti a zsidó vallás előírásairól: meg kell tanulja valamennyi ünnepünket, az ahhoz tartozó imádságokat, áldásokat, a kóser konyha előírásait, és egyben közlik vele azt is, hogy zsidóvá válása örökre szól, tekintet nélkül arra, hogy zsidó családjára szeretet, megbecsülés vagy az ellenkezője vár. Amikor felkészült rabbija úgy ítéli meg, hogy már mindent tud, egy 3 tagú bizottság elé bocsátja szóbeli vizsgára. Ez a tanulási időszak általában legalább 8-9 hónap. Ha ezt sikeresen abszolválta, elmegy a rituális fürdőbe, ahol vallási felügyelő mellett megfürdik, és kijövet után kapja meg héber nyelvű igazolását, melybe már az új, zsidó nevet írják. A hölgyet nem sikerült elijesztenem, és abban maradtam, hogy hívom, ha megkezdtem útjának egyengetését.

Két rövidtallal később barátom is titkos megbeszélésre invitált az előszobába, miután meggyőztem arról, hogy leendő hitvese munkáiágyban konspirált velem. Régi ismeretségünk jogán ő magabiztosan interpretálta a számomra már nem újdonság történetet. Tudod, hogy én zsidó vagyok, amit felvállalok, de nem gyakorlom. Az történt, hogy Lizával annyira összelepedtünk, és mindenben annyira szinkronban vagyunk, hogy a születésnapján felköszöntve, talán az éhgyomorral ivott pezsgő hatására, azt mondtam neki: nagyon szeretlek, és ha zsidó lennél, el is vennék feleségül. Most megtudtam, hogy be akar térni. Ettől kétségbeestem, mert úgy érzem, hogy ez valami erején felüli vállalat, arról

nem beszélve, hogy nekem fogalmam sincs, hogyan lesz egy 30-as katolikus nőből zsidó asszony, és ha igen, nekem másképp kell-e szeretni. Talán te tudsz segíteni, ha vállalnád, hogy lebeszéljed.

Lenyeltem a kézenfekvő választ, hogy ezen már túl vagyunk, csak sikertelenül. Ugyanakkor magamban megvertem kalandori vállalt, mert az a mondata, hogy ha zsidó lennél, elvonnék feleségül, nekem sokéves hódításaim során egyszer sem jutott eszembe, pedig nem hétköznapi bók. Rövid gondolkodás után azt mondtam neki: tudod mit? Ha valóban annyira szereted, ebbe ne avatkozz bele, viszont sürgősen vedd el feleségül ebben az állapotában, és ha együtt éltek 6-8 hónapot, és még mindig zsidó asszony kíván lenni, ezt engedd meg neki. Akkor majd segítetek a procedúránál. Ő rábólintott, én pedig legendás fantáziámmal már láttam a meghatározó képet: a zsidó feleséggé vált Liza péntek este meggyújtja a gyertyákat, elmondja a szükséges bróchét, majd odaülnek az ünnepi terített szombatfogadó vacsorához. Férje kézbe veszi a borral teli kidusopoharat, majd visszateszi, és utána megkérdezi tőlem, hogy ilyenkor mit kell mondani?

Az élet a legnagyobb rendező, csak sohasem lehet tudni, melyik műfajban dolgozik.